

บทที่ ๓

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้วิเคราะห์การอุ้มบุญ

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ การทำเด็กหลอดแก้วทั้งกรณีที่หญิงคู่สมรสตั้งครรภ์เองและกรณีที่ให้หญิงอื่นตั้งครรภ์แทน พบว่า มีปัญหาข้างเคียงที่เกิดขึ้นหลายประการ แต่เมื่อยุคสมัยปัจจุบันที่มุ่งถึงผลที่ต้องการคือ มีบุตรสืบสกุล ผลข้างเคียงเป็นสิ่งที่ยอมรับได้เฉพาะครอบครัว มีความยินยอมที่จะเสี่ยง สถานะทางเศรษฐกิจเอื้ออำนวยให้ทำได้ จึงเป็นเรื่องของแต่ละครอบครัวที่ตกลงร่วมกัน แต่เนื่องจากในกระบวนการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์เพื่อการอุ้มบุญนั้น มีประเด็นที่อาจเป็นเหตุให้เกิดกรณีกระทำไม่ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประเด็นที่พึงพิจารณามีดังต่อไปนี้

๑. ขั้นตอนทำลายตัวอ่อนมนุษย์ของกระบวนการอุ้มบุญเป็นปาณาติบาตหรือไม่

จากการศึกษากระบวนการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ โดยการทำเด็กหลอดแก้วเพื่อการอุ้มบุญ มีการทำลายตัวอ่อนมนุษย์นับแต่ปฏิสนธิหลายขั้นตอนด้วยกัน

ตัวอ่อนมนุษย์ หรือที่เรียกว่า เอ็มบริโอ (Embryo) คือ ตัวอ่อนหลังจากมีการปฏิสนธิระหว่างไข่กับอสุจิ หลังจากมีการแบ่งเซลล์แล้ว

ในกระบวนการอุ้มบุญ แพทย์อาจเลือกย้ายตัวอ่อนในระยะวันที่ ๓ หลังการผสม (๘ เซลล์) หรือ ย้ายตัวอ่อนในระยะบลาสโตซิสต์ เพียง ๒-๓ ตัวที่เหลือจะแช่แข็งไว้ ซึ่งตัวอ่อนเหล่านี้มีโอกาที่จะถูกทำลายด้วยเหตุผลต่างๆ หลายประการ ทั้งตัวอ่อนที่ไม่สมบูรณ์จากหลายสาเหตุ เมื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไม่ได้ ย่อมถูกทำลาย ตัวอ่อนอาจถูกทำลายทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา นอกจากการตายของตัวอ่อนก่อนใส่กลับคืนสู่ครรภ์ของหญิงอุ้มบุญในหลายกรณีข้างต้นแล้ว การตายของตัวอ่อนยังมีในระหว่างใส่กลับคืนสู่มดลูกของหญิงอุ้มบุญ กล่าวคือ เมื่อไม่มีการตั้งครรภ์ ตัวอ่อนเหล่านั้นย่อมถูกทำลายตามธรรมชาติแล้วขับออกจากร่างกาย และประการสุดท้ายในเรื่องการตายของตัวอ่อนคือ กรณีที่มีการฝังตัวที่มดลูกแล้ว ตรวจพบความผิดปกติของตัวอ่อนที่ฝังตัวที่มดลูกหรือเหตุอื่นที่แพทย์วินิจฉัยว่า เหตุเหล่านั้นต้องทำแท้ง เพราะอาจเป็นอันตรายต่อหญิงอุ้มบุญหรือทารกที่เกิดมาพิการ อาจคนเดียวหรือหลายคน เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีช่วยในการตั้งครรภ์มีโอกาสเกิดเด็กแฝดมากกว่าการเกิดโดยธรรมชาติ จึงเป็นไปได้ว่าอาจมีตัวอ่อนมากกว่าหนึ่ง และอาจเติบโตไม่สมบูรณ์ ประเด็นเหล่านี้จะต้องวิเคราะห์ว่า เป็นการกระทำที่เป็นปาณาติบาตหรือไม่

๒. เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ โดยการทำเด็กหลอดแก้วแล้วนำตัวอ่อนเข้าสู่มดลูกของหญิงที่รับตั้งครรภ์แทน (อุ้มบุญ) นั้น เด็กที่เกิดมาจะมีความพิเศษแตกต่างจากเด็กที่เกิดโดยธรรมชาติ คือ เด็กเหล่านี้จะได้รับการถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรม DNA จากโครโมโซมของเจ้าของเซลล์อสุจิและเซลล์ไข่ แต่จะอาศัยกรรมของหญิงอุ้มบุญในการเติบโตตั้งแต่เป็นเซลล์จนกระทั่งคลอดออกมาเป็นทารก ซึ่งได้รับอาหารและการถ่ายทอดความรู้สึกขณะอยู่ในครรภ์จากหญิงอุ้มบุญ

และกฎหมายระบุให้ชายและหญิงที่เป็นคู่สมรสตามกฎหมายที่มีความประสงค์ให้มีการให้กำเนิดเด็ก โดยวิธีอุ้มบุญเป็นบิดามารดาของเด็กตามกฎหมาย โดยที่กำหนดการใช้เซลล์สุจิหรือไข่ จากชาย หญิงคู่สมรสเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ประเด็นนี้ ควรวิเคราะห์ว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่า หญิงใดเป็นมารดาของเด็กที่เกิดจากการอุ้มบุญ

๓. นอกจากในแง่ของเทคโนโลยีที่เข้ามามีส่วนในเรื่องการให้กำเนิดที่อาจก่อให้เกิดปัญหา แล้ว ในแง่ของจริยธรรมยังเป็นที่สงสัยว่า การกล่าวว่า การรับอุ้มบุญนั้นเกิดจากความเมตตากรุณา ประารถนาให้คู่สมรสที่มีบุตรยากได้สมปรารถนานั้น แท้จริงแล้ว เป็นเรื่องของการมีเมตตากรุณาตามหลักของพระพุทธศาสนาหรือไม่ อย่างไร

๔. แม้ว่าปัจจุบันจะมีกฎหมายคุ้มครองเด็กที่เกิดจากการอุ้มบุญแล้วก็ตาม แต่ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในอดีตคือ การทำอุ้มบุญเชิงธุรกิจนั้นที่อาจนำไปสู่การค้ามนุษย์ ยังเป็นอีกข้อที่ควรนำมาพิจารณาในเรื่องมิฉะอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ควรนำมาประกอบการพิจารณาจึงเป็นเรื่องต่อไปนี้ คือ

๑. หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับจุดเริ่มต้นของชีวิตในพระพุทธศาสนา เพื่อให้มีความชัดเจน และปฏิบัติต่อตัวอ่อนในห้องทดลองได้ถูกต้อง ไม่กระทบต่อศีลธรรมอันดีงาม

๒. หลักวินัยเรื่องปาณาติบาต ต่อเนื่องจากข้อแรก เพราะในทางพระพุทธศาสนามีหลักเรื่องการฆ่าไว้อย่างมีนัยสำคัญ

๓. หลักธรรมที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ความเป็นมารดาของทารก เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ว่า การอุ้มบุญและกฎหมายคุ้มครองเด็กที่เกิดจากการอุ้มบุญนั้น ส่งผลกระทบต่อครอบครัว และสังคมโดยรวมหรือไม่

๔. หลักเรื่องความเมตตากรุณา เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ว่า การอุ้มบุญเป็นเรื่องของเมตตากรุณาจริงหรือ

๕. หลักเรื่องมิฉะอาชีวะ เป็นอีกประเด็นที่พึงพิจารณา กรณีที่มีผู้หลีกเลี่ยงกฎหมายคุ้มครองเด็กที่เกิดจากการอุ้มบุญ

รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๓.๑ จุดเริ่มต้นของชีวิตในพระพุทธศาสนา

ก่อนที่จะได้วิเคราะห์ว่า ในขั้นตอนการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์เพื่อการอุ้มบุญซึ่งมีการทำลายตัวอ่อนหรือทำให้ตัวอ่อนต้องตายลงในระหว่างดำเนินการ ตลอดจนการทำลายตัวอ่อนที่เหลือจากการใช้ หรือการทำแท้งกรณีที่ได้เกิดอุ้มบุญมีความพิการและแพทย์ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเห็นสมควรให้ทำแท้ง หรือการทำแท้งโดยเจตนาของคู่สมรสที่ต้องการมีบุตร ด้วยเหตุอะไรก็ตาม ควรจะได้พิจารณาก่อนว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่า ณ จุดใดถือเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตมนุษย์ ขณะเป็นตัวอ่อนอยู่ในห้องทดลอง หรือนับตั้งแต่ตัวอ่อนถูกใส่กลับเข้าไปฝังตัวที่ผนังมดลูกของหญิงอุ้มบุญแล้วเท่านั้น

๓.๑.๑ องค์ประกอบของชีวิตในพระพุทธศาสนา

การจะวิเคราะห์ว่า ณ ขณะใดขณะหนึ่งตั้งแต่มีการทำให้เกิดปฏิสนธิภายนอกร่างกายนั้น ชีวิตมนุษย์เริ่มต้นขึ้นแล้วหรือยังนั้น จำเป็นต้องทำความรู้จักก่อนว่า ชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนา นั้น วัดกันด้วยสิ่งใด จึงจะเรียกว่ามีชีวิต นั่นคือ ทำไมต้องมีการศึกษาว่า องค์ประกอบของชีวิตในพระพุทธศาสนาเป็นเช่นไร

ในพระไตรปิฎก ระบุว่า “ในขณะที่เกิดในกามธาตุ ชั้น ๕ เหล่าไหนปรากฏแก่สัตว์ทุกจำพวก รูปชั้น ๖ ฌาณชั้น ๕ ในขณะที่เกิดในกามธาตุ ชั้น ๕ เหล่านี้ ปรากฏแก่สัตว์ทุกจำพวก”^{๕๙}

นั่นคือ เมื่อพูดถึงกำเนิดชีวิตมนุษย์ ในทัศนะของพระพุทธศาสนา สิ่งที่มาพร้อมกับการเกิดของมนุษย์ก็คือ ชั้น ๕ ซึ่งมี

“ในขณะที่เกิดในรูปธาตุ ชั้น ๕ เหล่าไหนปรากฏ ชั้น ๕ คือ ๑. รูปชั้น ๒. เวทนาชั้น

๓. สัญญาชั้น ๔. สังขารชั้น ๕. วิญญาณชั้น”^{๖๐} ซึ่งอธิบายแบบย่อว่า แบ่งเป็น ๒ สิ่งคือ รูปชั้น จัดเป็นรูป ส่วนอีก ๔ ชั้นที่เหลือ เรียกว่า นาม หรือเรียกให้คนทั่วไปเข้าใจง่ายๆ ว่า กาย กับใจ

รูป แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. มหาภูตรูป คือ สิ่งที่เป็นของใหญ่มีภาวะแห่งรูปปรากฏชัดเจน

ซึ่งได้แก่ส่วนที่ประกอบกันขึ้นด้วยธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมกันได้สัดส่วนก็เกิดเป็นรูปร่างตัวตนนั้น เช่น เป็นมนุษย์หรือสัตว์ เป็นต้น ซึ่งต้องมีการบริหารดูแลมาก เพราะประสบความผันแปรอยู่ตลอดเวลา

๒. อุปาทายรูป รูปอาศัย หมายถึง เป็นรูปธรรมที่ต้องอาศัยมหาภูตรูปเป็นแดน เกิด ถ้าไม่มีมหาภูตรูปแล้ว อุปาทายรูปก็ไม่สามารถที่จะเกิดตามลำพังได้ เมื่อไม่มีที่ อาศัยเกิด ก็เกิดไม่ได้^{๖๑}

เวทนาชั้น (ความรู้สึก) การเสวยอารมณ์, ความรู้สึก, ความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้ในรสของอารมณ์(Feeling) คือความรู้สึกรับรู้ที่ย่อมเกิดขึ้นจากสิ่งที่จิตกำหนดหมาย หรือยึด หรือกระทบนั้นๆ จึงหมายถึง กองหรือหมวดหมู่ของชีวิตที่ทำหน้าที่ เสพเสวยในรสชาติของสิ่งต่างๆที่เป็นอารมณ์ กล่าวคือ ความรู้สึกที่ย่อมต้องเกิดขึ้น จากการเสพเสวยหรือรับรู้ในสิ่ง(อารมณ์)ต่างๆที่กระทบสัมผัส (ผัสสะ) พระองค์ท่านแบ่งความรู้สึก (Feeling) ของเวทนา ออกเป็น ๓ ประการคือ

๑. สุขเวทนา ความรู้สึก สุขสบาย ถูกใจ สบายใจ ชอบใจ จึงครอบคลุมทั้งฝ่ายกายและจิต หรือที่เรียกความรู้สึกชนิดนี้กันโดยทั่วไปว่า สุข นั่นเอง

๒. ทุกขเวทนา ความรู้สึก ลำบาก, ความรู้สึกเจ็บปวด, ความรู้สึกเป็นทุกข์, การเสวยอารมณ์ที่ไม่สบาย ไม่ถูกใจ ไม่ชอบใจ อันครอบคลุมทั้งกายและจิตเช่นกัน หรือที่เรียกความรู้สึกชนิดนี้กันโดยทั่วไปว่า ทุกข์ นั่นเอง

^{๕๙} อภิ.ธ. (ไทย) ๓๕/๑๐๐๘/๖๕๔.

^{๖๐} อภิ.ธ. (ไทย) ๓๕/๑๐๑๖/๖๖๓.

^{๖๑} วรรณสิทธิ ไทหะเสวี, **คู่มือพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิแนบมหานีรานนท์, ๒๕๓๔, ๑๑-๑๒).

๓. อทุกข์สุขเวทนา ความรู้สึก ไม่สุขไม่ทุกข์ เรียกกันอีกอย่างว่า อุเบกขาเวทนา หรือที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า เฉยๆ หรือไม่มีอะไร ไม่รู้สึกอะไร นั่นเอง

สัญญาขันธ์ (ความจำได้หมายรู้) ส่วนหรือกองของชีวิตที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับความจำ ความจำได้ ความทรงจำ ตลอดจนครอบคลุมถึงการหมายรู้ การกำหนดหมาย ปัญญา การประเมินข้อมูล ฯ ซึ่งเกิดจากการสังสม จดจำประมวลผลตั้งแต่กำเนิดมาดูลงจนถึงปัจจุบัน และใช้สมองส่วนหนึ่งในการบันทึกเก็บจำ สิ่งที่เก็บจำคือข้อมูลมากมายมหาศาล จนเกินกว่าที่จำได้ทั้งปวงในขณะจิตหนึ่งๆ สัญญาหรือฝ่ายความจำได้, หมายรู้จึงต้องทำงานหรือเกิดขึ้นในลักษณะเกิดดับ..เกิดดับๆ...ดังนี้ อยู่เสมอๆ กล่าวคือ เกิดคือจำขึ้นมาได้ แล้วก็ดับคือลืมลงไปนั่นเอง เป็นไปดังนี้เสมอๆ

เช่น เมื่อมีการเอ่ยคำว่าแม่ ผู้ฟังก็เกิดสัญญา-จำแม่ได้ขึ้นมาทันที ตั้งอยู่ระยะหนึ่ง แล้วก็ดับไป จึงเกิดแล้วดับ เกิดดับๆ..ในลักษณะการนี้อยู่เสมอๆ, ดังนั้นสมองอันเป็นส่วนหนึ่งหรืออาศัยอยู่ในรูปขันธ์ จึงถูกจัดเป็นหทัยวัตถุอันเป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งของจิต แต่ก็อย่าเข้าใจผิดไปว่า จิตคือสมอง เพราะจิตก็ไม่ได้เกิดแต่เหตุคือสมองแต่อย่างเดียว เพราะจิตก็ยังเกิดแต่มีเหตุอื่นๆมาเป็นปัจจัยปรุงแต่งอีกเช่นกัน

สังขารขันธ์ (การปรุงแต่ง) กองหรือส่วนของผล ที่เกิดขึ้นจากขันธ์ต่าง ๆ มาเป็นเหตุปัจจัยกัน กล่าวคือเกิดผลเป็นการกระทำต่างๆขึ้น กล่าวคือ เป็นสิ่งปรุงแต่งทางใจให้เกิดการกระทำ(กรรม) ทางกาย, วาจา, ใจ กล่าวคือ เกิดเจตนาที่จะกระทำหรือกรรมทางกาย วาจา ใจต่างๆขึ้นมา เช่นการกระทำทางกายทุกอย่างคือกายสังขาร เช่นเดิน นอน กิน นั่ง อุจจาระ ปัสสาวะ ฯ ทางวาจาหรือวจีสังขาร เช่นการพูด การคุย การอุทานต่างๆ การด่าทอต่อว่า ฯ หรือทางใจที่เรียกกันว่ามโนสังขาร บ้าง จิตสังขารบ้าง เช่น ความคิด ความนึกต่าง ๆ นานาขึ้น อันล้วนย่อมเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการเป็นเหตุปัจจัยปรุงแต่งกันร่วมกับขันธ์อื่นๆ หรือจากการผัสสะต่างๆขึ้นนั่นเอง, อนึ่งพึงระวังความสับสนจากความเคยชินในภาษาไทย ที่มักใช้คำว่า สังขารในความหมายว่าสังขารกายหรือร่างกายด้วย

วิญญาณขันธ์ แปลว่า กองแห่งวิญญาณ กองแห่งความรู้แจ้ง กองแห่งความรู้ชัด ได้แก่การรู้แจ้งในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และธัมมารมณ์ ที่ผ่านช่องทางแห่งการรับรู้ของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจทางใดทางหนึ่ง หากไม่ใส่ใจหรือไม่สนใจ การรู้แจ้งก็จะไม่เกิดขึ้น ถึงแม้จะได้เห็นก็เหมือนกับไม่ได้เห็น ได้ยินก็เหมือนกับไม่ได้ยิน ได้กลิ่นก็เหมือนกับไม่ได้กลิ่น ความรู้แจ้งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความใส่ใจหรือสนใจต่อสิ่งนั้นเท่านั้น การรู้แจ้งจึงมีใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เมื่อใจเข้าไปรับรู้แล้วก็จะทำให้กระบวนการต่างๆ ของร่างกายทำการประสานเกี่ยวเนื่องกันต่อไป

ขันธ์ ๕ สามารถย่อลงเป็น ๒ คือ รูป คงเป็นรูป ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อลงเป็น นาม หากถือเอาตามการย่อของขันธ์ ๕ นี้ชีวิตประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ ๒ ส่วน คือส่วนที่เป็นรูปซึ่งเป็นส่วนที่สามารถจับต้องได้ในที่นี้หมายถึงร่างกายพร้อมทั้งคุณสมบัติของร่างกาย และส่วนที่เป็นนามซึ่งเป็นส่วนที่จับต้องไม่ได้ มองไม่เห็น แต่เป็นสิ่งที่มียู่จริงในตัวมนุษย์ได้แก่ความรู้สึกรู้สึก ความจำได้หมายรู้ การคิดปรุงแต่ง และการรู้แจ้งสิ่งต่างๆ

นั่นคือ จะได้ชื่อว่าชีวิตก็ต้องประกอบด้วย รูปและนาม

ชีวิตจะได้ชื่อว่า มีครบทั้งรูปและนามเมื่อ มีวิญญาณมาเกิด ตามหลักอิทัปปิจจยาที่ว่า

“คหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมมนสิการปฏิจสมุปบาทโดยแยบคายว่า ‘เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ เพราะอริยาคเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ฯลฯ”^{๖๒}

มีคำถามว่า ชั้นที่ ๕ แบ่งเป็น รูป จัดอยู่ในรูป ส่วน เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จัดเป็นนามแล้ว คำว่า วิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป จะหมายความว่าอะไร?

ในปฏิจสมุปบาท มีต่อไปว่า “ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาวุฒา ‘เมื่อนามรูป (นามธรรมและรูปธรรม) มี สฬายตนะจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี’

จากนั้น ทรงพระดำริว่า ‘เมื่ออะไรมี นามรูปจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี’ เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาวุฒาว่า ‘เมื่อวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์) มี นามรูปจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี’

จากนั้น ทรงพระดำริว่า ‘เมื่ออะไรมี วิญญาณจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี’ เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาวุฒาว่า ‘เมื่อนามรูปมี วิญญาณจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี’

จากนั้น ทรงพระดำริว่า ‘วิญญาณนี้ย่อมหมุนกลับมาจากนามรูปเท่านั้น ไม่เลยไปกว่านั้น เพราะความหมุนกลับเพียงแค่นี้ สัตว์โลกจึงเกิดบ้าง แก่บ้าง ตายบ้าง จุตบ้าง อุปัตบ้าง’^{๖๓}

สรุปว่า ตามหลักพระพุทธศาสนา ชีวิตจะเริ่มต้นเมื่อมีทั้งรูปและนามคือมีปฏิสนธิวิญญาณเกิดขึ้นแล้วเท่านั้น จึงจะถือว่าเป็นสิ่งมีชีวิต

๓.๑.๒ ประเภทของกำเนิดชีวิต

พระพุทธศาสนา กล่าวถึงกำเนิดของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ว่ามี ๔ ประเภท ดังนี้

“สารีบุตร กำเนิด ๔ ชนิดนี้

กำเนิด ๔ ชนิด ไหนบ้าง คือ ๑. กำเนิดอณฺฑชะ (การเกิดในไข่) ๒. กำเนิดชลาพุชะ (การเกิดในครรภ์) ๓. กำเนิดสังเสทชะ (การเกิดในถ้ำโคลหรือที่ชื้นแฉะ) ๔. กำเนิดโอปปาติกะ (การเกิดผุดขึ้น) กำเนิดอณฺฑชะ คืออะไร คือ เหล่าสัตว์ผู้เจาะทำลายเปลือกไข่แล้วเกิด นี้เราเรียกว่า กำเนิดอณฺฑชะ กำเนิดชลาพุชะ คืออะไร คือ เหล่าสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ นี้เราเรียกว่า กำเนิดชลาพุชะ^{๖๔}

สรุปได้ว่า มนุษย์ เป็นสัตว์ที่มีกำเนิดเป็น ชลาพุชะ คือ เกิดในครรภ์ เท่านั้น ซึ่งคำว่า “ครรภ์” ตรงกับภาษาบาลีว่า “คพฺโง” แปลว่า สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ นั่นคือ ธรรมชาติมนุษย์ต้องเกิดในครรภ์ของมนุษย์ด้วยกัน ข้อนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ต้องนำมาประกอบการพิจารณาจุดเริ่มต้นชีวิตมนุษย์ สอดคล้องกับเนื้อความที่ปรากฏใน มหาตณหาสังขยสูตร ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงองค์ประกอบแห่งการเกิดในครรภ์ ไว้ ๓ ประการว่า

^{๖๒} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔/๘๖.

^{๖๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๗-๕๘/๓๒-๓๓.

^{๖๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มียะดู และคันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามียะดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามียะดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้น เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้^{๖๕}

ความหมายของทั้งสามประการ มีคำอธิบายเพิ่มเติมในอรรถกถา ว่า

บทว่า โอกกนติยา สติ นามรูปิ ความว่า ในที่ตรัสไว้ว่า เพราะวิญญานเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมุ่งถึงธรรม ๓๓ ประการ คือ วัตถุทสกะ กายทสกะ ภาวทสกะ (และ) อรูปขันธ์ ๓ แต่ในที่ตรัสไว้ว่า เมื่อมีการก้าวลง นามรูปจึงมีนี้ พึงทราบว่าเป็นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมุ่งธรรม ๓๔ ประการ (ที่เกิด) ในขณะที่ปฏิสนธิของคัพภะเสวยกสตัโดยทรงเพิ่มวิญญานขันธ์เข้าด้วย ความที่สหายตนะปรากฏในเมื่อมีนามรูป ความที่ผัสสะปรากฏในเมื่อมีสหายตนะ ความที่เวทนาปรากฏในเมื่อมีผัสสะ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ด้วยบททั้งหลายมีอาทิว่า นามรูปปัจจัย สหายตนะ เหมือนทางแสดงความที่นามรูปปรากฏในเมื่อมีการก้าวลง (สู่ครรภ์มารดา) ด้วยบทว่า โอกกนติยา สติ นามรูปิ ฉะนั้น^{๖๖}

สรุปว่า จุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับเหตุครบทั้ง ๓ ประการ ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ข้อที่สำคัญที่สุดอันจะนำไปสู่ข้อถกเถียงกรณีที่มีเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์เข้ามาเกี่ยวข้อง การให้กำเนิดชีวิตใหม่ ก็คือ ประการที่ ๓ การก้าวลงสู่ครรภ์ของสัตว์เกิด คือ วิญญานที่ลงสู่ครรภ์ของหญิงนั่นเอง เมื่อประกอบกับกำเนิดชีวิตที่ระบุว่าเป็นมนุษย์มีกำเนิดในครรภ์ สองข้อนี้จึงมีข้อน่าคิดว่า ชีวิตมนุษย์เริ่มต้นตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญานมาเกิดในครรภ์ของมนุษย์ด้วยกัน

แต่เนื่องจากการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ เป็นกระบวนการที่ทำให้มีการผสมกันระหว่างเซลล์ไข่และเซลล์สุจิในห้องทดลองซึ่งตามหลักวิทยาศาสตร์การแพทย์แล้วถือว่า เมื่อมีการผสมกันระหว่างไข่และสุจิถือว่าเป็นการปฏิสนธิกันและได้ตัวอ่อนมนุษย์ ในทางชีววิทยาถือว่าเป็นการเกิดชีวิตใหม่แล้ว แต่ชีวิตใหม่ในทางพระพุทธศาสนาจะต้องประกอบด้วยรูปและนามคือมีวิญญานเกิดขึ้นก่อน ดังนั้น จึงมีคำถามว่า เมื่อมีการใช้เทคโนโลยีมาแทรกแซงด้วยการผสมเซลล์ไข่และสุจิโดยฝีมือมนุษย์ในห้องทดลองนั้น เป็นไปได้หรือไม่ว่า ปฏิสนธิวิญญานจะถือกำเนิดในห้องทดลองด้วย ในเมื่อธรรมชาติของมนุษย์ต้องมีกำเนิดแบบชลอปุชะ คือ เกิดในครรภ์ สถานที่ที่ถูกกำหนดให้มีการปฏิสนธิระหว่างไข่กับสุจิโดยเทคโนโลยีจะสามารถแทนที่ครรภ์ของมนุษย์ได้หรือไม่

จากการศึกษาพระไตรปิฎก มีเรื่องราวของมนุษย์ที่ไม่ได้เกิดในครรภ์อยู่บ้าง เช่น มนุษย์กำเนิดในดอกบัว ในประวัติของพระนางอุบลวรรณาเถรี ได้กล่าวถึงอดีตชาติที่ทำบุญแล้วอธิษฐานขอเกิดในดอกบัว และสมปรารถนาในชาติที่เกิดเป็นพระนางปทุมวดี

^{๖๕} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๒-๔๔๓.

^{๖๖} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๓๔/๒๘๙-๒๙๐.

“นางจุติจากเทวโลกนั้นแล้วก็บังเกิดในห้องของดอกปทุมในสระปทุมแห่งหนึ่งใกล้เชิงเขาที่ดาบสองคี่หนึ่งอาศัยเชิงเขาอยู่ ดาบสนั่นไปสระแต่เช้าตรู่เพื่อล้างหน้า เห็นดอกไม้โน้นแล้วก็คิดว่า ดอกนี้ใหญ่กว่าดอกอื่นๆ ดอกอื่นๆ บาน ดอกนี้ยังตูมอยู่ คงจะมีเหตุในดอกนั้น แล้วจึงลงน้ำ จับดอกนั้นพอดาบสนั่นจับเท่านั้น มันก็บาน ดาบสเห็นเด็กหญิงนอนอยู่ภายในห้องปทุม ได้ความสันทัดจิตดานับแต่พบเข้า จึงนำไปบรรณศาลาพร้อมทั้งดอกปทุมให้นอนบนเตียง ขณะนั้นด้วยบุญญาภพของนาง น้ำนมก็บังเกิดที่นิ้วหัวแม่มือ ดาบสนั่นเมื่อดอกปทุมนั้นเหี่ยวก็นำดอกปทุมดอกอื่นมาแทน ให้เด็กหญิงนั้นหลับนอน นับตั้งแต่เด็กหญิงนั้นสามารถเล่นวิ่งมาวิ่งไปได้ ดอกปทุมก็ผุดทุกๆ อย่างก้าว^{๖๗}

ตัวอย่างมนุษย์ที่เกิดจากเถ้าโคลนในพระไตรปิฎก บุคคลที่ปรากฏเป็นหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าไม่ได้เกิดในครรภ์อีกคนหนึ่งก็คือ โปกขรชาติพราหมณ์ ดังปรากฏในอรรถกถาว่า

บทว่า เอกจเจ จ มนุสสา ความว่า ในมนุษย์ทั้งหลาย มนุษย์บางพวกเป็นอุปาทิกะเหมือนเทวดา. แต่มนุษย์เหล่านั้นโดยมากเกิดจากครรภ์. ในที่นี้ แม้ที่เกิดจากไข่ ก็เหมือนภาดิยเถระ ๒ รูปผู้เป็นบุตรของโกนตะ. แม้ที่เกิดจากเหงื่อโคลนก็มีโปกขรชาติพราหมณ์และพระนางปทุมวดีเทวีที่เกิดในกลีบประทุมเป็นต้น. ในวินิปาติกะทั้งหลาย. นิชมามเปรตและตณ्हิกเปรต เป็นอุปาทิกะเหมือนกัน. ดุจสัตว์นรกทั้งหลาย. ที่เหลือมีกานิธ ๔. ยักษ์ทั้งหลายก็ดี สัตว์ทั้งหลายมีสัตว์ ๔ เท้า นกและงูทั้งปวงเป็นต้นก็ดี ทั้งหมดมีกานิธ ๔ เหมือนวินิปาติกะเหล่านั้น^{๖๘}

นั่นคือ แม้ว่ามนุษย์จะมีกำเนิดโดยธรรมชาติเป็น ชลาพุชะ แต่ก็ยังมีมนุษย์บางคนเคยเกิดแบบมีช้อยกเว้นพิเศษมาแล้วดังเรื่องราวอดีตชาติของนางอุบลวรรณาเถรี และเรื่องราวในอดีตชาติของ โปกขรชาติพราหมณ์ที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น แต่ก็เป็นเรื่องราวในกัปอื่นๆ ที่ธรรมชาติหลายอย่างแตกต่างจากในยุคปัจจุบัน สิ่งที่เป็นจริงในกัปเหล่านั้น ไม่สามารถพบได้อีกในกัปปัจจุบัน เช่น มนุษย์ที่เกิดในกัปอื่นมีอายุขัยหลายหมื่นปี แต่อายุขัยของมนุษย์ในกัปนี้มีเกณฑ์ปกติอยู่ที่ประมาณ ไม่เกิน ๑๐๐ ปี ในทำนองเดียวกัน การกำเนิดแบบพิเศษที่สามารถเกิดขึ้นได้ในกัปอื่นๆ จึงมีความเป็นไปได้ว่าไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในกัปปัจจุบัน และในความเป็นจริงก็คือ ในพระไตรปิฎกไม่มีข้อมูลใดที่ระบุว่า ในกัปนี้มีมนุษย์ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีอื่นที่ไม่ใช่กำเนิดในครรภ์ เพราะแม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสมณโคดม ที่นับว่าเป็นผู้มีบุญบารมีมากที่สุดในกัปนี้ สามารถพิจารณาหาวิโลกนะ ๕ ประการก่อนเสด็จอุบัติในโลกนี้ได้ พระพุทธองค์ก็ยังต้องถือกำเนิดตามธรรมชาติคือ แบบชลาพุชะ โดยเลือกพระมารดา คือ พระนางมหาสิริมายา ซึ่งมนุษย์อื่นที่ถือกำเนิดในกัปนี้คงไม่มีใครที่มีบุญบารมีมากกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น ในทางพระพุทธศาสนาแล้ว มนุษย์ในกัปนี้ต้องมีกำเนิดตามธรรมชาติของมนุษย์คือ แบบชลาพุชะคือเกิดในครรภ์ของมารดาเท่านั้น การเกิดนอกเหนือจากนี้จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้ตามหลักพระพุทธศาสนา

๓.๑.๓ ขั้นตอนการเกิดขึ้นของชีวิต

ในอินทกสูตร ยักขสังยุต พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการก่อกำเนิดมนุษย์ที่เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า

^{๖๗} อ.เอกก.อ. (ไทย) ๓๓/๑๔.

^{๖๘} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๘๗.

“รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเกิดเป็นอัมพุทะจากอัมพุทะเกิดเป็นเปสิ จากเปสิเกิดเป็นขณะ จากขณะเกิดเป็น ๕ ปุ่ม (ปัญจสาขา) ต่อจากนั้นก็มมีผมน และเล็บ (เป็นต้น) เกิดขึ้น มารดาของทารกในครรภ์นั้นบริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอันใดทารกที่อยู่ในครรภ์นั้นย่อมมีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหารนั้น ในครรภ์มารดานั้น”^{๖๙}

จากเนื้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นการบรรยายให้เห็นถึงลำดับการเกิด “รูป” ซึ่งคำที่ใช้เรียกรูปในระยะต่างๆ นั้นใช้ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา การทำความเข้าใจจึงต้องมีการตีค่าออกมาให้ตรงกับศัพท์ที่ใช้ในปัจจุบันนี้ สิ่งที่จะทำได้ก็เป็นเพียงการเทียบเคียงจากคำบรรยายเท่านั้น

ในอรรถกถาสารัตถ์ปกาสินี ท่านอธิบายถึงการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์มารดาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรข้างต้นนั้น โดยท่านกล่าวขยายความคาถาจากพระสูตรข้างต้นนั้นไว้ว่า

“ ในสัปดาห์แรกแห่งการปฏิสนธินั้น เกิดเป็นกลรูป คือเป็นหยาดน้ำใสเหมือนน้ำมันงา ในสัปดาห์ที่ ๒ หลังจากกลรูป ได้เกิดเป็นอัมพุทรูปขึ้น มีลักษณะเป็นฟอง สีเหมือนน้ำล้างเนื้อ

ในสัปดาห์ที่ ๓ หลัจากอัมพุทรูป ก็ได้เกิดเป็นเปสิรูป ซึ่งมีลักษณะเป็นก้อนมีสัณฐานเหมือนไข่ไก่

ในสัปดาห์ที่ ๕ หลัจากชนรูป จึงได้เกิดปัญจสาขา คือ รูปนั้นงอกออกเป็น ๕ ปุ่ม คือ เป็นศีรษะ ๑ , มือ ๒ , เท้า ๒ ต่อจากนั้น คือ ในระหว่างสัปดาห์ที่ ๑๒ ถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ ผมน เล็บ ก็ปรากฏขึ้น”^{๗๐}

ซึ่งในเรื่องเดียวกันนี้ มีผู้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมไว้ในหนังสือ พระอภิธรรมพิศดาร^{๗๑} เพื่ออธิบายคำว่า “กลละ” ไว้ดังนี้

คำว่า กลละ ได้แก่ น้ำใสสะอาดที่ปฏิสนธิในท้องมารดา ความใสของน้ำสะอาดนี้ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาของมนุษย์คะเนว่าเหมือนหยาดน้ำมันงาหรือน้ำมันเนย ซึ่งพระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ว่า

ติลเตลสส ยถา พินทุ สปิมนโต อนาวิโล

เอว วนณปฏิภาคิ กลล สมปวจจติ ฯ

แปลว่า เหมือนหยาดน้ำมันงา หรือน้ำมันเนย มีวรรณะอย่างนี้เรียกว่า กลละ น้ำกลละนี้มีเวลาตั้งอยู่เพียง ๗ วันเท่านั้น เมื่อครบ ๗ วันแล้วก็แปรสภาพเป็นอัมพุทะ แปลว่าน้ำข้นเข้าไปอีกหน่อยหนึ่ง ตลอด ๗ วัน เมื่อครบ ๑๔ วันแล้ว อัมพุทะ นี้ก็แปรสภาพเป็น เปสิ มีสีเหมือนดิบูกตลอด ๗ วัน

^{๖๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

^{๗๐} ส.ส.อ. (ไทย) ๒๔/๓๕๑-๓๕๒.

^{๗๑} ส.สายเกษม, พระอภิธรรมพิศดาร เล่มที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม), ๒๕๙๖, ๔๓๖.

เมื่อ ๒๑ วันแล้ว เปลี นี้ก็แปรสภาพเป็น ฆนะ เป็นก้อนเหมือนกับเยื่อไขตลอด ๗ วัน ในอรรณถา
กำกับไว้ ดังนี้

ยถา กุกกุฏียา อณฺฑํ สมณฺโต ปริณทลํ
เอว ฆนสฺสสณฺฐานํ นิพพตฺตํ กมมปจฺจยา ฯ

แปลว่า เหมือนกับไขไก่กลมโดยประการทั้งปวง รูปของฆนะปฏิสนธิก็เช่นนั้นเพราะกรรม
ดังนี้ เมื่อครบ ๒๘ วันแล้วก็แปรแปรสภาพเป็นปุ้มสำหรับสาขาท้ง ๕ คือ ศีรษะ ๑ แขน ๒ ขา ๒ รวม
๕ ตลอด ๗ วัน รวมสัปดาห์ ๕ สัปดาห์ เป็น ๓๕ วัน

พระบาลีในสังยุตตนิกาย แสดงไว้ว่า “ปญฺจิเม โข ภิกฺขเว สตฺตาเห ปญฺจ ปิฬกา ชายนฺติ
สณฺขทนต์ กมฺมโตฯ”

แปลว่า ในสัปดาห์ที่ ๕ นั้น ปิฬก คือ ปุ้มสำหรับจะเกิดเป็น ศีรษะ แขน ขา ก็ย่อมปรากฏ
เพราะกรรม แต่นั้นต่อไปจนถึง สัปดาห์ที่ ๑๑ คือ ๗๗ วัน จึงบริบูรณ์ด้วย จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา
รวม ๔ ประการ ปรากฏตามลำดับ....

ทั้งหมดนี้ คือคำสอนในทางพุทธศาสนาที่มีมานานกว่า ๒,๕๐๐ ปี ซึ่งพระอรรณถาจารย์
ได้นำมาเรียบเรียงเป็นภาษาบาลี และถูกถ่ายทอดต่อๆ กันมาจนถึงยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าการ
เกิดขึ้นเป็นมนุษย์นั้น จะต้องมีการเจริญเติบโตไปตามขั้นตอน ที่สรุปได้ดังนี้ สัปดาห์ที่ ๑ เป็น
กลละ มีลักษณะใสดุจน้ำมันเนย มีขนาดเล็กมากเท่าหยดน้ำมันงาที่นำปลายขนจามรืมาจุ่มและสลัด
ออก ๗ ครั้ง กลละจะมีขนาดเท่าหยดที่ ๗ ซึ่งเล็กมากจนไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าได้

สัปดาห์ที่ ๒ เป็นอัพพุทะ มีลักษณะขุ่นขึ้น ดุจน้ำล้างเนื้อ

สัปดาห์ที่ ๓ เป็นเปลี มีลักษณะเป็นชิ้นเนื้อ

สัปดาห์ที่ ๔ เป็นฆนะ มีลักษณะเป็นก้อนเนื้อ มีสัณฐานดังไขไก่

สัปดาห์ที่ ๕ เป็นปสาขะ มีลักษณะแตกออกเป็น ๕ ปุ้ม คือ ศีรษะ ๑ แขน ๒ ขา ๒
เรียกว่า ปัญจสาขา

สัปดาห์ที่ ๖ เป็นปริปากะ เป็นปัญจสาขาที่แก่ตัว คือเจริญเต็มที่

สัปดาห์ที่ ๗ เกิดจักขุปสาท มีการเจริญทางประสาทตา

สัปดาห์ที่ ๘ เกิดโสตปสาท มีการเจริญของประสาทหู

สัปดาห์ที่ ๙ เกิดฆานปสาท มีการเจริญของประสาทจมูก

สัปดาห์ที่ ๑๐ เกิดชิวหาปสาท มีการเจริญของประสาทลิ้น

ส่วน กายปสาท นั้นมีมาแล้วในขณะที่เกิดปฏิสนธิจิต นับตั้งแต่อุปาทะขณะของปฏิสนธิ
จิตที่เรียกว่าปฏิสนธิกาลเป็นต้นไป

ต่อจากนั้นสัปดาห์ที่ ๑๑ จะเจริญต่อไป สร้างอวัยวะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น เป็นต้น จนกว่า
จะครบอาการ ๓๒ จึงจะรวมเป็นสัตว์ผู้เกิดในครรภ์มารดา ซึ่งถ้าเป็นมนุษย์จะอยู่ในครรภ์มารดาถึง
๒๙๔ วัน หรือ ๙ เดือน ๒๔ วัน

ปัจจุบันนี้ความก้าวหน้าของงานวิชาการทางโลก โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์มี
ความเจริญมากขึ้น มีการประดิษฐ์กล้องจุลทรรศน์ ทำให้การศึกษาค้นคว้าในเรื่องการเกิดมีความรวดเร็ว

มาก ทำให้ทราบความเป็นไปจนได้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องการปฏิสนธิ และการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์ได้อย่างชัดเจน^{๗๒}

หากว่ากันโดยสภาวะธรรมแล้ว ชีวิตคือรูปนาม ชั้น ๕ อันประกอบด้วย จิต เจตสิก และรูป นั้น ย่อมอุบัติขึ้นมาพร้อมกัน นับตั้งแต่วินาทีแรกที่เกิดการปฏิสนธิขึ้นมา เพราะขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น เช่นหากผู้ที่เกิดมานั้นเป็นทวิเหตุบุคคล (มี ๒ เหตุ) เกิดด้วยโลภียมหาวิบากจิตดวงที่ ๓ ย่อมมีเจตสิกประกอบ ๓๒ ประการ และในขณะที่เกิด(อุปาทกขณะ)ของปฏิสนธิจิตนั้น ย่อมประกอบด้วย

๑. รูป (ที่เกิดจากกรรม) ที่เรียกว่า กรรมชกลाप ๓ มัต คือ ๓๐ รูป

๒. เวทนา คือ เจตสิก ๑ ใน ๓๒

๓. สัญญา คือ เจตสิก ๑ ใน ๓๒

๔. สังขาร คือ เจตสิกที่เหลือ ๓๐ ประการ

๕. วิญญาณ คือ ปฏิสนธิจิต ที่เป็น มหาวิบากดวงที่ ๓

สรุปได้ว่า ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นนั้น ย่อมมีชั้นทั้ง ๕ ครบ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นการบ่งบอกให้รู้ว่า สิ่งที่อยู่ข้างบนนี้คือชีวิตแล้ว

รูป (รูป) เวทนา(ความรู้สึกรู้สึก ที่เป็นสุข เป็นทุกข์ ดีใจ เสียใจ เฉยๆ) สัญญา (ธรรมชาติที่มีหน้าที่ในการจำ) สังขาร (ธรรมชาติที่ปรุงแต่งจิตให้มีลักษณะต่างๆ เป็นดีบ้าง ไม่ดีบ้าง) วิญญาณ (ความรู้) ---มีคำว่า ขณะปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ย่อมมีชั้น ๕ ครบ แสดงว่า เมื่อมีชั้น ๕ ครบ ปฏิสนธิจิตจึงเกิดขึ้น คำถามคือ ขณะใด ชั้น ๕ จึงครบ

การเกิดขึ้นของจิต (วิญญาณชั้น) จะเกิดขึ้นโดยไม่มีเจตสิก (เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น) นั้นไม่ได้ ลำพังจิตอย่างเดียว ไม่สามารถรับรู้หรือนึกคิดอะไรได้เลย จิตและเจตสิก จะแยกจากกันไม่ได้ ต้องเกิดร่วมกันอิงอาศัยกัน

การที่พระพุทธเจ้าทรงทราบ ถึงการพัฒนาการของทารกที่อยู่ในครรภ์ อย่างละเอียด เริ่มตั้งแต่เป็น Germ Cell เป็นต้นมา จนถึงเป็นตัวทารกอย่างสมบูรณ์ นี้ก่อให้เกิดความทึ่งและความประหลาดใจให้แก่วงการแพทย์ในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อสมัยเมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปีมาแล้วนั้น ไม่มีเครื่องมือทันสมัย เช่น กล้องจุลทรรศน์ หรือ เอ็กซเรย์อันใดเลย แต่พระพุทธองค์ก็ทรงหยั่งทราบได้ชัดเจน เหมือนกับมีเครื่องมือเหล่านี้ และยังทรงรู้ซึ่งไปกว่านี้อีกมาก ข้อนี้เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระองค์โดยแท้อันไม่ใช่วิสัยที่ใครอื่นจะพึงรู้ได้ด้วยตนเอง

ไม่มีการกล่าวถึงการเกิด “วิญญาณ” ซึ่งเป็น ๑ ใน ๒ ของการทำให้เป็นการเกิดสิ่งมีชีวิตอย่างสมบูรณ์ หากจะสรุปการเกิดขึ้นของชีวิตมนุษย์ ผู้วิจัยจึงศึกษาจุดเริ่มต้นของปฏิสนธิวิญญาณ ควบคู่ไปด้วย ซึ่งตามพระไตรปิฎกปรากฏเรื่องปฏิสนธิวิญญาณ ดังนี้

ในขณะแรกขงชีวิต กรรมเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตและรูปเกิดขึ้นพร้อมกัน บางคนอาจสงสัยว่าอะไรทำให้รูปเกิดในขณะแรกของชีวิต เราเห็นแต่ละคนมีรูปร่างหน้าตาต่างกัน บางคนแข็งแรง บางคนอ่อนแอ บางคนก็พิการแต่กำเนิด ต้องมีเหตุที่ทำให้เป็นอย่างนั้น กรรมนั่นเองที่เป็น

^{๗๒} บุชกร เมธางกูร, ใครให้คุณเกิด: อธิบายการเกิดในแง่วิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์, มุนินิ

อภิธรรมพ.ศ.๒๕๔๘,กำเนิดมนุษย์นั้น.... เป็นโลน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://larndham.org/index.php?/topic/๓๐๘๐๘-กำเนิดมนุษย์นั้นเป็นฉันทใด/page__st__๕๕\[๑๙ พ.ย.๒๕๕๘\].](http://larndham.org/index.php?/topic/๓๐๘๐๘-กำเนิดมนุษย์นั้นเป็นฉันทใด/page__st__๕๕[๑๙ พ.ย.๒๕๕๘].)

ปัจจัยให้นามและรูปเกิดขึ้น

กรรมทำให้รูปที่ไม่ใช่วารังกาย และรูปที่เป็น "พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ" เกิดได้ไหม? พืชไม่ได้ "เกิด" เพราะพืชทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมไม่ได้ พืชไม่มีกรรมเป็นปัจจัยให้เกิด อตุ (อุณหภูมิ) เป็นปัจจัยให้เกิดพืช สำหรับมนุษย์นั้น กรรม เป็นปัจจัยให้รูปเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต ถ้ากรรมไม่ทำให้นามและรูปเกิดตั้งแต่ปฏิสนธิขณะ ก็ไม่มีชีวิต อตุ ก็เป็นปัจจัยให้รูปเกิด ถ้าอุณหภูมิไม่เหมาะสม ชีวิตที่เกิดมานั้นก็เจริญเติบโตไม่ได้ ทันทที่ปฏิสนธิจิตดับไป จิต ดวงต่อไปก็เกิดขึ้น และเริ่มเป็นปัจจัยให้เกิดรูป นอกจากนั้น อาหาร ก็ทำให้รูปเกิดด้วย ร่างกายจึงเจริญเติบโตได้ ดังนั้นจะเห็นว่า นอกจากกรรมแล้วก็มีปัจจัยอื่นๆอีกที่ทำให้รูปเกิด คือ จิต อตุ และอาหาร

กรรมมารดาก็มีใช่เป็นที่เกิดที่เดียวเท่านั้น จากคำสอนของพระผู้มีพระภาค เรา รู้ว่าการเกิดมี ๔ อย่าง คือ เกิดในครรภ์ ๑ เกิดในไข่ ๑ เกิดในที่ชื้น ๑ และเกิดเป็นโอปปาติกะ ๑

บางคนอยากรู้ว่าชีวิตในกรรมมารดานั้นเริ่มต้นเมื่อใด ชีวิตเริ่มต้นขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับกัมมรูป ชีวิตสิ้นสุดลงเมื่อจิตดวงสุดท้าย (จุติจิต) ดับ ตราบใดที่จุติจิตยังไม่ดับ ชีวิตก็ยังดำรงอยู่ ไม่มีใครรู้ขณะที่จุติจิตของผู้อื่นเกิดขึ้นและดับไป นอกจากผู้ที่ได้เจโตปริยญาณ พระผู้มีพระภาคและผู้ที่ได้เจโตปริยญาณสามารถรู้ขณะจุติของผู้อื่นได้^{๗๓}

กลละนี้เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของร่างกายที่ก่อกำเนิดขึ้นมา อันเป็นกรรมพันธุ์ที่มาจากพ่อแม่โดยตรง ในอรรถกถาพระวินัย ๑ ท่านกล่าวถึงรูปลักษณะของกลละไว้ว่า “ กลรูปของหญิงชายมีขนาดเท่าหยาดน้ำม่านาที่ยกขึ้นมาด้วยปลายขนทรายข้างหนึ่ง (ตีปลายขนทรายขึ้นมา) ใส่แจว ” ฉะนั้น กลละก็คือ Germ Cell ตามหลักชีววิทยานั้นเอง

๓.๑.๔ วิเคราะห์ จุดเริ่มต้นของชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนา

จากคำกล่าวที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับกัมมรูป ชีวิตสิ้นสุดลงเมื่อจิตดวงสุดท้าย (จุติจิต) ดับ ตราบใดที่จุติจิตยังไม่ดับ ชีวิตก็ยังดำรงอยู่ ไม่มีใครรู้ขณะที่จุติจิตของผู้อื่นเกิดขึ้นและดับไป นอกจากผู้ที่ได้เจโตปริยญาณ พระผู้มีพระภาคและผู้ที่ได้เจโตปริยญาณสามารถรู้ขณะจุติของผู้อื่นได้

จากข้อความข้างต้น ผู้ที่รู้ความเกิดดับคือบุคคลผู้มีเจโตปริยญาณ ส่วนในเชิงวิชาการนั้น ได้แต่เพียงอาศัยบริบทโดยรอบในการวิเคราะห์เท่านั้น งานวิจัยชิ้นนี้ก็เช่นเดียวกัน อาศัยการวิเคราะห์ตามเอกสารหลักฐาน ได้ดังนี้

๑. ชีวิตเริ่มต้นต้องประกอบด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ มารดามีระดู บิดามารดาอยู่ร่วมกัน และ สัตว์กาวลงสู่ครรภ์

ก่อนที่จะวิเคราะห์จุดเริ่มต้นของชีวิต ควรเข้าใจความหมายของเหตุ ๓ ประการในข้อนี้เสียก่อนว่า แต่ละประการนั้นหมายความว่าอย่างไร

๑.๑ มารดามีระดู มีการตีความคำนี้หลายอย่าง บางท่านให้ความหมายว่า มารดามีไข่ตก แต่บางท่านก็ให้ความหมายเพียงว่า มารดาอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ คือ มีประจำเดือนแล้ว เนื่องจาก

^{๗๓} Nina Van Gorkom , ดวงเดือน บาร์มีธรรม มุลินีศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, พระอภิธรรมในชีวิตประจำวัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://buddhiststudy.tripod.com/ch๑๐.htm\[๑๔ พ.ย. ๒๕๕๘\]](http://buddhiststudy.tripod.com/ch๑๐.htm[๑๔ พ.ย. ๒๕๕๘]).

คำว่า ระดู หมายถึง ประจำเดือน ตามความหมายของศัพท์ที่ว่า ระดู (ค่านาม) หมายถึง เลือดประจำเดือนที่ถูกขับถ่ายจากมดลูกออกมาทางช่องคลอด^{๗๔} หรือหมายถึง เลือดประจำเดือนที่ออกมาจากมดลูก^{๗๕} ซึ่งถ้าดูจากความหมายของคำว่า ระดู แล้ว การที่กล่าวว่า มารดามีระดู คือ มารดามีไข่ตกนั้น นับว่า ไม่ถูกต้อง แท้จริงแล้ว ควรหมายถึง ภาวะที่มดลูกของหญิงมีการสร้างเนื้อเยื่อที่ผนังโพรงมดลูกให้หนาขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะรองรับการฝังตัวของไข่ที่ได้รับการผสมแล้วมากกว่า เพราะหากไม่มีการฝังตัวของไข่ เนื้อเยื่อเหล่านี้จะถูกขับออกจากร่างกาย เรียกว่า เลือดประจำเดือนหรือโบราณเรียกว่า ระดู ซึ่งตรงกับคำในพระไตรปิฎกว่า ระดู

๑.๒ บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ในข้อนี้ ไม่ใช่การ “อยู่อาศัย” หรือเพียงแค่การแต่งงานกัน แต่ควรหมายถึงการอยู่ร่วมกันแบบสามีภรรยา คือ มีภาวะที่มีการผสมกันระหว่างเซลล์สืบพันธุ์ของชายและหญิง ดังความหมายที่ระบุไว้ในคัมภีร์ว่า มาตาปิตโร จ สนิปิตตา โหนติ และขยายความในอรรถกถาว่า บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สนิปิตตา ได้แก่ เพราะการประสม คือว่าเพราะประมวลมา^{๗๖}

ในข้อนี้สังเกตได้ว่า ท่านมิได้ใช้คำว่า วสุ ธาตุ ในการอธิบายความในจุดนี้ เนื่องจากมิได้หมายความว่า การอยู่อาศัยในสถานที่เดียวกันเท่านั้น

๑.๓ สัตว์ก้าวลงสู่ครรภ์ เป็นเงื่อนไขข้อสุดท้ายที่ทำให้ชีวิตมนุษย์เริ่มต้นขึ้น สอดคล้องกับกำเนิดมนุษย์ที่มีกำเนิดแบบขลาปุชะ ดังนั้น คำว่า “ครรภ์” จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ และในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคำนี้ไว้อย่างละเอียดเกี่ยวกับการ “ก้าวลงสู่ครรภ์” ดังเนื้อความต่อไปนี้

๑) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ไม่รู้สีกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา ไม่รู้สีกตัว ขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา (และ) ไม่รู้สีกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๑

๒) สัตว์บางชนิดในโลกนี้รู้สีกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา แต่ไม่รู้สีกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา ไม่รู้สีกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๒

๓) สัตว์บางชนิดในโลกนี้รู้สีกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา รู้สีกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา แต่ไม่รู้สีกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๓

^{๗๔} สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๒๗ มกราคม ๒๕๖๐].

^{๗๕} เปลื้อง ณ นคร, พจนานุกรม ไทย-ไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-pleang> [๒๗ มกราคม ๒๕๖๐].

^{๗๖} ม.มุล. อ. (ไทย), ๒๒/๔๕๘/๒๐๑๑.

๔) สัตว์บางชนิดในโลกนี้รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา (และ) รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๔^{๗๗}

จากเนื้อความข้างต้น คำว่าครรภ์ของหญิงจึงเป็นที่ที่ “สัตว์” เข้ามาและอยู่อาศัยต่อจนกระทั่งคลอดออกมา นั่นคือ ต้องเป็น “มดลูกของหญิง” ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของทารกในครรภ์ ไม่ใช่บริเวณรังไข่ หรือปีกมดลูก “การก้าวลงสู่ครรภ์” จึงเป็นการเริ่มต้นชีวิตที่มดลูกของหญิง เมื่อประกอบกับเนื้อความที่ว่า ชีวิตเริ่มต้นที่ “กลลรูป” ที่ต้องมีปฏิสนธิวิญญานแล้ว เพราะ “รูปไม่ใช่ชีวะ”^{๗๘} นั้น แสดงว่า การเรียกว่า “กลลรูป” นั้น ต้องเป็นสภาพของธรรมชาติที่อยู่ในมดลูกของหญิงที่ตั้งครรภ์ที่มีวิญญานมาปฏิสนธิก่อนจึงจะสมบูรณ์เป็นชีวิต หรือที่มีอรรณวกาเพิ่มเติมน่า

“ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงแสดงแก่ยักษ์นั้นว่า สัตว์ไม่ได้เกิดในครรภ์ของมารดาโดยการร่วมครั้งเดียวเท่านั้น เจริญขึ้นโดยลำดับ จึงตรัสว่า ปฐมํ กลลํ โหติ เป็นต้น

ในบทเหล่านั้น บทว่า ปฐมํ ความว่า ชื่อว่าตีสสะ หรือว่าบุสสะ ย่อมไม่พร้อมกับปฏิสนธิวิญญานที่แรก. โดยที่แท้ กลลามีประมาณเท่าหยาดน้ำม่านาซึ่งตั้งอยู่ที่ปลายเส้นด้ายที่ทำด้วยเส้นขนสัตว์ ๓ เส้น”^{๗๙}

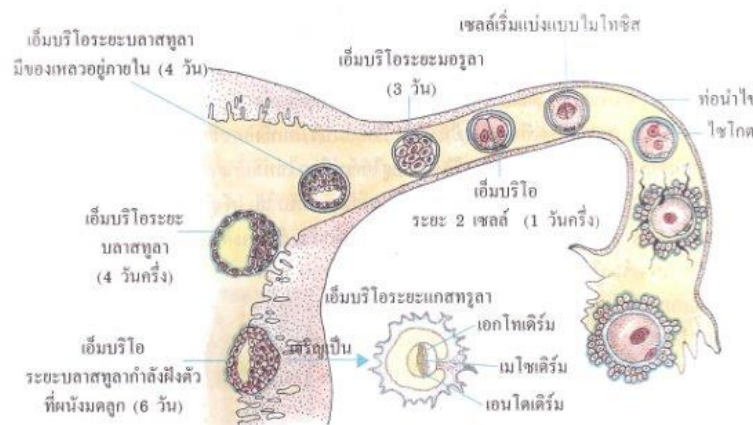
แต่โดยธรรมชาติของกำเนิดมนุษย์ตามหลักชีววิทยา เมื่อมีการผสมกันระหว่างไข่และอสุจินั้น จะผสมกันในระหว่างการเดินทางจากรังไข่ แต่ยังไม่ถึงมดลูก การผสมกันระหว่างไข่และอสุจินี้ เทียบเท่ากับการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทำให้ไข่และอสุจิผสมกันในห้องทดลองนั่นเอง และหลังจากที่ผสมกันได้ตัวอ่อนแล้ว ตัวอ่อนนี้จะแบ่งตัวเองแล้วค่อยๆ เคลื่อนมาสู่มดลูกของหญิง และเกาะหรือไม่เกาะที่ผนังมดลูก

เมื่อนำสภาพทั้งโดยธรรมชาติและความรู้ทางพระพุทธศาสนามาประกอบกัน จึงสรุปได้ว่า กลลรูป เริ่มต้นเป็นชีวิตในสัปดาห์ที่ ๑ มีปฏิสนธิจิตหรือปฏิสนธิวิญญานเกิดขึ้น และไม่ใช่ทันทีที่มีการผสมกันของไข่และอสุจิ สอดคล้องกับในสัปดาห์ที่ ๑ มีการทำให้ไข่และอสุจิผสมกันในห้องทดลองและตัวอ่อนแบ่งตัวอย่างรวดเร็วเลียนแบบธรรมชาติที่มีการผสมกันระหว่างไข่และอสุจิบริเวณปีกมดลูก เกิดเป็นตัวอ่อนที่เรียกว่า เอ็มบริโอ ที่เดินทางเข้าสู่มดลูก เหมือนที่แพทย์นำตัวอ่อนที่เกิดในห้องทดลองที่มีอายุระหว่าง ๕-๗ วันหลังจากมีการผสมกันระหว่างไข่และอสุจิเข้าสู่มดลูกของหญิงที่รับอุ้มบุญนั่นเอง จึงเป็นจุดเริ่มต้น กลลรูปหรือชีวิตใหม่ที่มีวิญญานก้าวลงสู่ครรภ์ สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๗๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗/๒๕๔.

^{๗๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗.

^{๗๙} ส.ส.อ. (ไทย) ๒๕/๘๐๓/๓๘๕.

สรุปว่า ภายใน ๑ สัปดาห์ของการกำเนิดชีวิตมนุษย์ตามธรรมชาติ คือตั้งแต่มีการผสมกันระหว่างไข่กับอสุจิ เซลล์ที่ผสมแล้วมีการแบ่งตัวและเคลื่อนเข้าฝังตัวที่ผนังมดลูกภายใน ๕-๗ วัน ส่วนการผสมโดยใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ ตั้งแต่มีการผสมกันระหว่างไข่และอสุจิ รोजนมีการแบ่งเซลล์และนำกลับเข้าสู่มดลูกของหญิงในช่วง ๕-๗ วัน จุดเริ่มต้นของ กลลรูป คือ มีการผสมกันระหว่างไข่และอสุจิ แต่ปฏิสนธิวิญญานภายในสัปดาห์ที่ ๑ จึงอาจกล่าวได้ว่าชีวิตมนุษย์อาจเริ่มต้นในห้องทดลองหรือหลังจากนำตัวอ่อนกลับเข้าสู่มดลูกของหญิงอุ้มบุญก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่ามีปฏิสนธิวิญญานในวันที่ ๑-๗ (สัปดาห์ที่ ๑)

๒. วิเคราะห์การเกิดขึ้นของรูป ๒๘

เนื่องจากโดยสภาวะธรรมแล้ว ชีวิตคือรูปนาม ชั้นที่ ๕ อันประกอบด้วย จิต เจตสิก และรูป นั้น ย่อมอุบัติขึ้นมาพร้อมกัน นับตั้งแต่วินาทีแรกที่เกิดการปฏิสนธิขึ้นมา

รูปนามเกิดขึ้นพร้อมกัน รูปทั้งหมดเกิดขึ้นพร้อมกันหรือไม่ เป็นเรื่องที่ควรหาคำตอบเช่นเดียวกัน ในข้อนี้จะได้ศึกษาเกี่ยวกับ รูปสมุฏฐาน อีกคำกล่าวที่น่าจะเกิดข้อขัดแย้งคือ “ชีวิตเริ่มต้นขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับกัมมชรูป” จริงหรือกับคำกล่าวนี้ ในเมื่อรูปสมุฏฐานประกอบด้วย กัมมชรูป จิตตชรูป อุตฺตชรูป และอาหารรูป

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์คำว่า “ก้าวลงสู่ครรภ์” และสรุปไว้แล้วว่า ปฏิสนธิจิตเริ่มต้นที่ ตัวอ่อนในมดลูก ไม่ใช่ก่อนหน้านั้น ส่วน “ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับกัมมชรูป” หรือไม่จะได้วิเคราะห์ต่อไป

กัมมชรูป คือ รูปที่เกิดจากกรรม หากพิจารณาจากการเกิดในมดลูกของมนุษย์ แม้ว่า DNA จะได้รับการถ่ายทอดลงในตัวอ่อนตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิก็จริง แต่ขณะนั้น ยังไม่ทราบว่าเป็นรูปนั้นจะสมบูรณ์หรือไม่เพียงใด เพราะกว่าเซลล์ปฏิสนธิจะแบ่งตัวจนกระทั่งเกาะที่ผนังมดลูก และเกิดเป็นรูปร่างมนุษย์ขึ้น กว่าสมบูรณ์ต้องใช้เวลา ตามกำเนิดที่ปรากฏจึงพบว่า รูปเกิดภายหลังจากการปฏิสนธิจิต คือ วิญญานที่มาเกิดในครรภ์ของมนุษย์นั่นเอง

กมฺม (การกระทำคือ เจตนาเจตสิก) + ช (การเกิด) + รูป (สภาพที่ไม่รู้อารมณ์) รวมความแปลว่า รูปที่เกิดจากกรรม หมายถึง รูป ๑๘ คือ อวินิพโยครูป ๘ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑

ชีวิตรูป ๑ ปริจเฉทรูป ๑ ซึ่งเกิดจากเจตนาเจตสิกที่เป็นกุศลหรืออกุศลที่ดับไปแล้วในอดีต (นานักขณิกกัมปจจัย) แต่ยังมีอำนาจของปัจจัยที่สามารถให้ผลในปัจจุบันได้ อวินิพโกรูป ๘ ปริจเฉทรูป ๑ เกิดจากสมุฏฐานได้ทั้ง ๔ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ เกิดจากกัมมสมุฏฐานอย่างเดียว

ในนิยามว่า ในขณะที่แรกของชีวิต กรรมเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตและรูปเกิดขึ้นพร้อมกัน กัมมชรูปเกิดพร้อมปฏิสนธิจิต หากปฏิสนธิจิตเกิดในครรภ์แสดงว่า กัมมชรูปก็ต้องเกิดในครรภ์ใช่หรือไม่

ข้อนี้เป็นเช่นกับที่กล่าวมา จิตคือวิญญาณที่ปฏิสนธิในครรภ์ (มตลูก) แล้วรูปของมนุษย์จึงจะค่อยๆ เติบโตขึ้น โดยที่ขณะที่อยู่นอกมตลูกยังอยู่ในช่วงที่เป็นเพียงเซลล์ ตัวอ่อนที่ได้รับการผสม ยังไม่มีการพยากรณ์ว่า จะหยุดอยู่แค่นั้น หรือเติบโตต่อไป เนื่องจากยังไม่มีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น จึงเชื่อได้ว่า กัมมชรูปก็ยังไม่เกิดเช่นกัน ต้องมีปฏิสนธิจิตและกัมมชรูปเกิดพร้อมกัน เพราะกัมมชรูปมาพร้อมกับปฏิสนธิจิต เป็นสิ่งที่ติดมากับวิญญาณที่มากเกิดในครรภ์

เป็นที่ทราบทั่ว ธรรมชาติของจิต จิตหนึ่งดับ อีกจิตจึงจะเกิด คำถามคือ กัมมชรูป ยังไม่เกิด ปฏิสนธิจิตยังไม่เกิด แล้วขณะปฏิสนธิ คืออะไร

จริงหรือที่กล่าวว่า กัมมชรูปเกิดพร้อมปฏิสนธิจิต

เพราะรูปปรมาณูมี ๒๘ เป็นนิปผันนรูป ๑๘ อนิปผันนรูป ๑๐ แต่ว่าถึงธรรมชาติเป็นเหตุให้เกิดรูปขึ้นมาได้แล้ว ต้องอาศัยเหตุ ๔ ประการ คือ กรรม จิต อุตุ อาหาร

๑. กรรมที่ทำให้เกิดรูป ได้แก่เจตนา ๒๕ ที่เป็นกุศลและอกุศล เรียกว่า กรรมชรูป

๒. จิต ที่ทำให้เกิดรูป หมายถึง จิต ๗๕ เว้น ๑๔ ดวง เรียก จิตตชรูป

๓. อุตุ ที่ทำให้รูป ๑๓ เกิด ได้แก่ สัตเตและอุณหเตโช (เย็นและร้อน) เรียก อุตุชรูป

๔. อาหารนั้นได้แก่อาหารที่ทำให้รูป ๑๒ เกิดเรียก อาหารชรูป

เรื่องรูปนี้พิสดารมาก ข้าพเจ้าจะขอกกล่าวโดยย่อเท่านั้น รูปที่เกิดขึ้นในขณะที่ปฏิสนธิ คือกรรมชรูป อันหมายถึงกรรมเป็นสมุฏฐานนั้นมี ๓๐ รูป (หมายถึงมนุษย์และสัตว์บางชนิดที่เกิดในครรภ์หรือไม่ใช่)^{๘๐}

สิ่งที่ควรพิจารณาก็คือ เมื่อมีกรรมชรูปเกิดขึ้นนั้น มีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นแล้วหรือไม่ และจิตตชรูปกับปฏิสนธิจิตเหมือนกันหรือไม่ อย่างไร ส่วนอุตุชรูป หมายถึงอุณหภูมิที่เหมาะสมในครรภ์เท่านั้นใช่หรือไม่ ส่วนอาหารชรูป คือ อาหารที่ทารกในครรภ์ได้รับจากการดูดนมผ่านทางสายสะดือเพื่อทำให้รูปเจริญเติบโตใช่หรือไม่

วิเคราะห์ประเด็นเนื้อหาในคัมภีร์มีความขัดแย้งกัน

๑. วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ไม่มีวิญญาณก็เกิดนามรูปไม่ได้ ถ้าวิญญาณมาก่อนที่จะเกิดรูป แปลว่า วิญญาณมาตอนปฏิสนธิ หรือ ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นก่อน กัมมชรูป คำถามคือ กัมมชรูป อย่างหนึ่ง จิตตชรูป อย่างหนึ่ง รูปเกิดจากกรรม รูปเกิดจากจิต ไม่ต่างกันหรือ ถ้าจะบอกว่าเหมือนกัน แล้ววิญญาณมาก่อนอาหารรูปด้วยใช่ไหม ตั้งแต่ปฏิสนธิ ไม่จำเป็นต้องมีอาหารเลย อาหาร

^{๘๐} ขมรมธรรมะจากพระไตรปิฎก, รูป ๒๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://m.facebook.com/notes/ขมรม-ธรรมะจากพระไตรปิฎก/รูป-๒๘/๑๐๗๑๔๔๕๕๙๓๓๑๑๔๕/> (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๘).

เริ่มในครรภ์ตอนฝังตัวแล้ว อาหารทำให้รูปเจริญเติบโต

สรุปว่า รูป ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นพร้อมกัน กัมมชรูปมาก่อน ตามด้วยจิตตชรูป แล้วมีอุตฺชรูป แล้วจบที่อาหารรูป

๒. กำเนิดรูป ใน อรรถกถา มหาปัฏฐานปกรณ์ ภาค ๑ มาติกานิกเขปวาร ปัจจยวิภังควาร เหตุปัจจัย วรรณานิทเทศแห่งเหตุปัจจัย มีหลักฐานระบุว่า ในปฏิสนธิกาลนั้น กัมมชรูปเกิดอย่างเดียว ไม่มีจิตตชรูป ดังเนื้อความต่อไปนี้

“บทนั้นมีใจความว่า เหตุเหล่านั้นและธรรมที่สัมปยุตด้วยเหตุ แม้จะไม่ได้ยังจิตตชรูปให้เกิดได้ แต่ก็จัดเป็นสมุฏฐานแห่งรูปเหล่านั้นด้วยอำนาจสหชาติปัจจัยเป็นต้น เพราะเหตุนั้น รูปเหล่านั้นจึงชื่อว่า มีเหตุและธรรมที่สัมปยุตด้วยเหตุเหล่านั้นเป็นสมุฏฐาน. เหตุเป็นปัจจัยแก่กัมมชรูปเหล่านั้น ซึ่งมีเหตุและธรรมที่สัมปยุตด้วยเหตุเหล่านั้นเป็นสมุฏฐาน. เหตุเป็นปัจจัยแก่จิตตชรูปในปวัตติกาล และแก่กัมมชรูปในปฏิสนธิกาลด้วยอำนาจของเหตุปัจจัย. แม้อรรถในอาคตสถานว่า ตสมุฏฐานานํ ในบทอื่นๆ ผู้ศึกษาก็พึงทราบอธิบายโดยอุบายนี้.

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร เหตุนี้จึงเป็นเหตุปัจจัยแก่กัมมชรูปในปฏิสนธิกาลอย่างเดียว ไม่เป็นเหตุปัจจัยในปวัตติกาลด้วย.

ตอบว่า เพราะว่ากัมมชรูปมีความเป็นไปเกี่ยวเนื่องกับจิตใจปฏิสนธิกาล.

จริงอยู่ ในปฏิสนธิกาล กัมมชรูปมีความเป็นไปเกี่ยวเนื่องกับจิต คือย่อมเกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้ด้วยอำนาจของจิต. เพราะว่าในขณะนั้นจิตไม่สามารถจะยังจิตตชรูปให้เกิดขึ้นได้. รูปแม้เหล่านั้นเว้นจิตเสีย ย่อมไม่สามารถจะเกิดขึ้น และตั้งอยู่ได้. เพราะเหตุนี้เอง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า นามและรูปย่อมเกิดเพราะวิญญานเป็นปัจจัย เมื่อวิญญานนั้นยังดำรงอยู่ นามและรูปจึงเกิดขึ้นได้.

แต่ในปวัตติกาล กัมมชรูปเหล่านั้น แม้จิตจะยังมีอยู่ ก็มีความเป็นไปเกี่ยวเนื่องด้วยกรรมเท่านั้น หากเกี่ยวเนื่องด้วยจิตไม่. อนึ่ง สำหรับบุคคลผู้เข้านิโรธ แม้ไม่มีจิตเกิด กัมมชรูปก็ยังคงเกิดได้.

ถามว่า เพราะเหตุไร ในปฏิสนธิขณะ จิตจึงไม่สามารถให้จิตตชรูปเกิดขึ้นได้

ตอบว่า เพราะมีกำลังอ่อน ด้วยถูกกำลังกรรมขัดไป และยังไม่มีที่อาศัยอันมั่นคง.

จริงอยู่ ในปฏิสนธิกาล จิตนั้นถูกกำลังกรรมขัดไป และเชื่อว่ายังไม่มีที่อาศัยอันมั่นคง เพราะยังไม่มีวัตถุรูปที่เป็นปุเรชาติปัจจัย เพราะเหตุนี้เอง จึงชื่อว่ามีกำลังอ่อน.

เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตจึงไม่สามารถให้รูปเกิดขึ้นได้ เหมือนคนที่พอดกลงไปในเหวไม่สามารถจะแสดงศิลปใดๆ ได้. ก็กัมมชรูปเท่านั้นตั้งอยู่ในฐานแห่งรูปที่มีจิตเป็นสมุฏฐานสำหรับบุคคลนั้น. และจิตนั้นก็ตั้งอยู่ในฐานะเป็นพีชแห่งกัมมชรูปเท่านั้น.

ส่วนกรรมเปรียบเหมือนที่นา ก็เปรียบเหมือนน้ำ สำหรับกัมมชรูปนั้น เพราะฉะนั้น ในขณะที่ปฏิสนธิ รูปกายย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจของจิต เปรียบเหมือนเมื่อมีที่นาและน้ำ ต้นไม้ย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจแห่งเมล็ดพืชในคราวเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก. แม้เว้นจากจิต กัมมชรูปก็ย่อมเป็นไปได้เพราะกรรม เปรียบเหมือนเมล็ดพืชหมดแล้ว ต้นไม้ก็เจริญเติบโตขึ้นได้ด้วยอำนาจแห่งดินและน้ำนั่นเอง.

สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า กรรมเปรียบเหมือนที่นา วิญญานเปรียบเหมือน

พีช ตัณหาเปรียบเหมือนยาง”^{๘๑}

เนื้อความที่ระบุว่า ขณะปฏิสนธิ มีเพียงกัมมชรูป เท่านั้นที่เกิดขึ้น ส่วนจิตตชรูปยังไม่เกิด ข้อนี้สอดคล้องกับ เหตุ ๓ ประการที่ทำให้ชีวิตเริ่มต้น คือ มีสัตว์ก้าลงสู่ครรภ์ เมื่อความสอดคล้องกัน เช่นนี้ จึงนำไปสู่ข้อสรุปว่า ปฏิสนธิจิต คือ ชีวิตใหม่ เกิดคู่กับ จิตตชรูป คือ รูปที่เกิดแต่จิต ควบคู่กับ อุตุชรูป รูปที่เกิดในอุณหภูมิที่เหมาะสม คือ ในมดลูกที่มีความพร้อมที่ตัวอ่อนจะฝังตัวอยู่เพื่อรับ อาหารจากการดาโดยผ่านทางสายสะดือ และอาหารนั้นจะช่วยให้รูปเจริญเติบโตได้ รูปที่เกิดจาก อาหารเรียก อาหารชรูป

พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์คือการเกิดขึ้นของปฐมวิญญาณ ดังที่ ทรงตรัสต่อพระอานนท์ในมหานิทานสูตร ว่า

อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนั้นว่า เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เธอพึงทราบเหตุผลที่ วิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมีต่อไปนี้ ก็ถ้าวิญญาณจักไม่หยั่งลงในท้องแห่งมารดา นามรูปจะก่อตัว ขึ้นในท้องมารดาได้หรือ

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็ถ้าวิญญาณหยั่งลงในท้องมารดาแล้วล่วงเลยไป นามรูปจักบังเกิด ขึ้น เพื่อความเป็นอย่างนี้ได้หรือ

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ก็ถ้าวิญญาณเด็กชายหรือเด็กหญิงผู้เยาว์วัย จักขาดความสืบทอด นามรูปจักเจริญงอกงามไปบุลย์ ได้หรือ

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า

อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งนามรูปก็คือวิญญาณนั่นเอง.”^{๘๒}

ผู้วิจัยได้พิจารณาเนื้อความข้างต้นแล้วมีความเห็นว่า เนื้อความข้างต้นบ่งบอกว่า สิ่งสำคัญ ที่สุดของการเริ่มต้นชีวิตคือ วิญญาณที่หยั่งลงในท้องมารดา และต้องไม่ใช่ประภทลงแล้ว “ล่วงเลย ไป” นั่นคือลงแล้วต้องอยู่ คำถามจึงมีว่า คำว่าลงแล้วอยู่หมายถึง การที่วิญญาณก้าลงสู่ตัวอ่อนใน ครรภ์แล้วฝังตัวที่ผนังมดลูกใช่หรือไม่?

“ชีวิตมนุษย์หมายถึงกลลรูปที่เกิดพร้อมด้วยปฐมจิต”^{๘๓}

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อความนี้แล้ว เข้าใจความหมายว่า ชีวิตมนุษย์จะเริ่มต้นขึ้นก็ต่อเมื่อมีทั้ง กลลรูปและปฐมจิต เมื่อประกอบกับเนื้อความในพระไตรปิฎก อินทกสูตร^{๘๔} ที่กล่าวว่า รูปไม่ใช่ชิวะ แล้ว อีกทั้ง ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในสัปดาห์ที่ ๑ นั่นคือ ๑-๗ วัน ถ้ามีแต่รูปไม่มีจิต ก็ไม่ใช่ชีวิต

สรุปได้ว่า จุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์นั้น ต้องมีการเกิดขึ้นของรูปและนามครบถ้วน รูปคือ กลลรูป นามคือ ปฐมจิต ซึ่งปฏิสนธิจิตจะเกิดในสัปดาห์ที่ ๑ เมื่อครบถ้วนทั้งสองประการจึงจะเป็น

^{๘๑} อภิ.ป.อ. (ไทย) ๙๕/๒/๓๓-๓๕

^{๘๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๑๕/๖๕-๖๗.

^{๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทำแท้งตัดสินใจอย่างไร ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๖.

^{๘๔} รายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

จุดเริ่มต้นของชีวิต ซึ่งหากเป็นกำเนิดชีวิตตามธรรมชาติ จะอยู่ในช่วงปฏิสนธิ ๗ วัน เมื่อนับตามหลักชีววิทยาคือ ตั้งแต่ปฏิสนธิในปีกมดลูกจนกระทั่งเข้าสู่มดลูกและฝังตัวอยู่ที่ผนังมดลูก ในเมื่อในพระไตรปิฎกไม่ได้ระบุชัดเจนว่า วันแรก หรือวันอื่นๆ เพียงแต่ระบุว่า ๗ วัน จึงสรุปได้ว่า หากภายใน ๗ วันนั้น กลลรูปมีปฐมจิตครบในวันใด ก็ชื่อว่า ชีวิตมนุษย์เริ่มต้นในวันนั้น ซึ่งเมื่อเทียบกับการกำเนิดชีวิตโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์แล้ว การผสมกันของไข่และอสุจิเพื่อให้ได้ตัวอ่อนเท่ากับการเกิดขึ้นของการผสมกันตามธรรมชาติในปีกมดลูก และการนำตัวอ่อนเข้าสู่มดลูกจะเกิดกับตัวอ่อนที่มีอายุ ๕-๗ วัน จึงเป็นไปได้ว่า ปฏิสนธิจิตอาจเกิดในวันใดวันหนึ่งนั้นก็ได้

๓.๒ องค์แห่งปาณาติบาต

เนื่องจากในกระบวนการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์เพื่อการอุ้มบุญ ในขั้นตอนหลังจากใส่ตัวอ่อนเข้าไปในมดลูกของหญิงที่รับอุ้มบุญแล้วจะมีตัวอ่อนที่เหลืออยู่ และอาจจะต้องมีการทำลายไปเนื่องจากเจ้าของตัวอ่อนได้บุตรสมความปรารถนาและไม่ต้องการตัวอ่อนที่เหลืออีกแล้ว อีกทั้งฝ่ายดำเนินการก็ไม่สามารถจัดเก็บต่อไปได้ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสูง ในข้อนี้มีการวิจัยระบุว่า เป็นการฆ่า ซึ่งผิดศีลข้อ ๑ ปาณาติบาต การทำชีวิตให้ตกลง เช่น ในคณฺหิณพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์” ของ นพ.ปณณวัธส์ กิตติมานนท์^{๘๕} หรือพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงอย่าง พระไพศาล วิสาโล ก็เคยยืนยันว่า การทำลายตัวอ่อนเป็นการฆ่า^{๘๖} แต่ในปัจจุบันก็ยังมีการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์อยู่ นั้นแสดงว่า ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งไม่ตั้งข้อสงสัยในเรื่องนี้

ผู้วิจัยจึงศึกษาหลักปาณาติบาตว่า มีองค์ประกอบอะไรบ้าง เพื่อหาข้อสรุปว่า แท้จริงแล้วการทำลายตัวอ่อนนั้นเป็นปาณาติบาตหรือไม่ ซึ่งการวิเคราะห์ความผิดเกี่ยวกับศีลจะต้องเป็นไปครบองค์ประกอบแห่งศีลนั้นๆ การตัดสินว่าการกระทำใดเป็นปาณาติบาตหรือไม่ก็เช่นเดียวกัน

๓.๒.๑ ความหมายของคำว่า ปาณาติบาต

ปาณาติบาต [การฆ่าสัตว์]^{๘๗}

ปาณ- ปาณะ [-นะ] น. ลมหายใจ สัตว์มีชีวิต ชีวิต. (ป.ส. ปราณ).^{๘๘}

ปาณาติบาต มีรูปวิเคราะห์เทียบเคียงจากคำเฉลยข้อสอบบาลีสนามหลวงว่า ปาณาติปาตี (บุคคล) ลง ณี ปัจจัย เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ ลงในอรรถแห่งตัสสึละ ตั้งวิเคราะห์ว่า

ปาณํ อติปาเตติ สึเลนาติ ปาณาติปาตี (บุคคล).
หรือเป็นสมาสรูป ตัสสึละสาธนะ ตั้งวิเคราะห์ว่า

^{๘๕} นพ.ปณณวัธส์ กิตติมานนท์, ศึกษาวิเคราะห์ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๘๖} พระไพศาล วิสาโล, ปุจฉา-วิสัชนา โดย พระไพศาล วิสาโล, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: [https://qaphrapaisal.wordpress.com/2016/08/19/ทำลายตัวอ่อนที่เหลือจาก/\[๒๔ กันยายน ๒๕๖๐\]](https://qaphrapaisal.wordpress.com/2016/08/19/ทำลายตัวอ่อนที่เหลือจาก/[๒๔ กันยายน ๒๕๖๐]).

^{๘๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๒๔๗/๓๖๒.

^{๘๘} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒.

ปาณิ อติปาเตตุ(ง) สีสมสุสาติ ปาณาติปาตี (ปุคฺคโล)^{๘๙}

รูปวิเคราะหฺนี้ แปลว่า บุคคลผู้ยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไปโดยปกติ ชื่อว่า ผู้มีปาณาติบาต
สรุปว่า ความหมายของ ปาณาติบาต คือ การทำให้สัตว์มีชีวิตตาย

๓.๒.๒ องค์ธรรมของปาณาติบาต

ตามหลักการพิจารณาว่า การกระทำเช่นไร จึงจะถือว่าผิดศีลนั้น ต้องมีการพิจารณาว่า การกระทำนั้นๆ ครอบงำประกอบแห่งความผิดของศีลที่กำหนดไว้หรือไม่ องค์ประกอบของศีลนั้น ท่านใช้คำว่า “องค์ธรรม” ซึ่งในอรรถกถา ได้อธิบายขยายความเรื่องปาณาติบาต ไว้ดังนี้

“ในบทเหล่านั้น การยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ชื่อว่าปาณาติบาต. มีอธิบายว่า ขำสัตว์มีชีวิต คือการขำสัตว์มีชีวิตให้ตาย.

ส่วนในบทว่า ปาณํ นี้ โดยโวหารได้แก่สัตว์. โดยปรมาตถ์ได้แก่ชีวิตินทรีย์.

ก็เจตนาที่จะขำของผู้มีความสำคัญในสัตว์มีชีวิตนั้นว่าสัตว์มีชีวิต อันตั้งขึ้นเพราะความพยายามเป็นเหตุเข้าไปตัดชีวิตินทรีย์เสียที่เป็นไปทางกายทวารและวจีทวาร ทวารใดทวารหนึ่ง ชื่อ ปาณาติบาต.

บรรดาสัตว์ที่มีชีวิต ผู้เว้นจากคุณมีสัตว์ดิรัจฉานเป็นต้น ปาณาติบาตนั้น ชื่อว่ามีโทษน้อย ในเพราะสัตว์เล็ก. ชื่อว่ามีโทษมาก ในเพราะสัตว์ใหญ่.

ถามว่า เพราะเหตุไร.

ตอบว่า เพราะมีความพยายามมาก. แม้เมื่อมีความพยายามเท่ากัน ก็ชื่อว่ามีโทษมาก เพราะวัตถุใหญ่.

บรรดาสัตว์ผู้มีความมีมนุษย์เป็นต้น ปาณาติบาต ชื่อว่ามีโทษน้อย ในเพราะสัตว์มีคุณน้อย ชื่อว่ามีโทษมาก ในเพราะสัตว์มีคุณมาก.

ก็เมื่อมีสัตว์และคุณเสมอกัน ก็พึงทราบว่ามีโทษน้อย เพราะกิเลสและความพยายามอ่อน. พึงทราบว่ามีโทษมาก เพราะกิเลสและความพยายามกล้า.

ปาณาติบาตนั้นมีองค์ ๕ คือ

สัตว์มีชีวิต ๑

ความเป็นผู้มีความสำคัญว่าสัตว์มีชีวิต ๑

จิตคิดจะฆ่า ๑

มีความพยายาม ๑

สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ๑.

ประโยคมี ๖ คือ สาหิตถิกะ ๑ อาณัตถิกะ ๑ นิสสัคคิยะ ๑ ถาวระ ๑ วิชขามยะ ๑.

ความเนิ่นช้าก็จะมีในเรื่องนั้น อันข้าพเจ้าให้พิสดารไว้ในที่นี้ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะไม่ให้เรื่องนั้นพิสดาร. ส่วนเรื่องอื่นและเรื่องเห็นปานนั้น ผู้มีความต้องการพึงตรวจดูอรรถกถาพระวินัย ชื่อสมันตปาสาทิกาเถิด”^{๙๐}

^{๘๙} เฉลยข้อสอบบาลีสนามหลวง ป.๖.๓ ปี ๒๕๔๐ วิชาบาลีไวยากรณ์.

^{๙๐} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒๖/๔๗๒-๔๗๓.

ในเรื่องของกรรมอันเกิดแต่ปาณาติบาตนั้น ยังมีระดับของโทษที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพยายามในการฆ่า ซึ่งต้องพิจารณาบริบทต่างๆ ๓ ประการ คือ

๑. ร่างกายของสัตว์ที่ถูกฆ่า ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้น ก็มีโทษมาก เพราะชีวิตนวกกลาปของสัตว์พวกนี้ ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าสัตว์ที่ถูกฆ่าเป็นสัตว์เล็ก เช่น มด ยุง ริน ไร เป็นต้น ก็มีโทษน้อย

๒. คุณธรรมของสัตว์ที่ถูกฆ่า ในระหว่างสัตว์ดิรัจฉาน กับมนุษย์ ชามนุษย์มีโทษมากกว่าสัตว์ดิรัจฉาน เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ดิรัจฉาน

สำหรับการฆ่ามนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน ชามนุษย์ที่มีศีลธรรม เช่น ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น มีโทษมากกว่าผู้ไม่มีศีลธรรม เช่นโจรผู้ร้าย เป็นต้น ย่อมมีโทษน้อยกว่า ถ้าผู้ถูกฆ่าเป็น บิดา มารดา พระอรหันต์ เป็นอนันตริยกรรม ยังมีโทษมากเป็นพิเศษ

๓. ความเพียรของผู้ฆ่า อาศัยตัดสินโดย ปโยคะ คือในขณะที่ฆ่านั้น ได้ใช้ความเพียรพยายาม มากหรือน้อย ถ้าใช้ความพยายามมาก ก็มีโทษมาก ถ้าใช้ความพยายามน้อยก็มีโทษน้อย ดังเนื้อความที่ปรากฏในอรรถกถาว่า

“ปาณาติบาตนั้น ชื่อว่ามีโทษน้อย ในสัตว์เล็ก บรรดาสัตว์ที่เว้นจากคุณมีสัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น ชื่อว่ามีโทษมาก ในเพราะสัตว์มีร่างกายใหญ่

เพราะเหตุไร? เพราะต้องชวนชวายมาก.

แม้เมื่อมีความพยายามเสมอกัน ก็มีโทษมาก เพราะมีวัตถุใหญ่ ในบรรดาสัตว์ที่มีคุณมีมนุษย์ เป็นต้น สัตว์มีคุณน้อยมีโทษน้อย สัตว์มีคุณมากมีโทษมาก แม้เมื่อมีสรีระและคุณเท่ากัน ก็พึงทราบว่า มีโทษน้อยเพราะกิเลสและความพยายามอ่อน มีโทษมากเพราะกิเลสและความพยายามแรง กล้า”^{๙๑}

อนึ่ง คำว่าพยายามนั้น มีค่านิยมเกี่ยวกับ ปโยคะ (ความเพียรพยายาม) ไว้ในอรรถกถา มัชฌิมนิกาย ว่า

“ประโยคแห่งการฆ่า มี ๖ คือ สาทถิกปโยคะ (ฆาตด้วยมือของตนเอง) ๑ อาณัตติกปโยคะ (ไขให้ผู้อื่นฆ่า) ๑ นิสัคคิยปโยคะ (ฆาตด้วยศาสตราวุธที่พุ่งหรือปล่อยออกไป) ๑ ถาวรปโยคะ (ฆาตด้วยเครื่องมือติดอยู่กับที่) ๑ วิชขามยปโยคะ (ฆาตด้วยอำนาจวิชา) ๑ อิทธิมยปโยคะ (ฆาตด้วยฤทธิ์) ๑.”^{๙๒}

การวินิจฉัยว่า เป็นปาณาติบาต ผิดศีลข้อ ๑ หรือไม่จึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบแห่งความผิดทั้ง ๕ ประการ ซึ่งเริ่มต้นที่ข้อแรกคือ สัตว์มีชีวิต ดังนั้น สิ่งสำคัญในการวินิจฉัยเรื่องการทำลายตัวอ่อนที่เกิดจากการปฏิสนธิโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ จึงขึ้นอยู่กับว่า ตามข้อเท็จจริงแล้ว ตัวอ่อนที่ปฏิสนธิแล้วแต่ยังไม่ได้ย้ายเข้าสู่โพรงมดลูกของหญิงอุ้มบุญนั้น เป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่

^{๙๑} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑๘๖.

^{๙๒} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๗/๕๔๖.

๓.๓ มารดาในพระพุทธศาสนา

เนื่องจากในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเรื่องคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับมารดา ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การเลี้ยงดูบิดามารดา หลักปฏิบัติที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดา ดังนั้น การชี้ว่า ใครคือมารดา จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้บุตรสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งถ้าเป็นการให้กำเนิดบุตรตามธรรมชาติจะไม่มีข้อสงสัยประการใด แต่การให้กำเนิดบุตรโดยมีเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ และการให้ผู้อื่นตั้งครรภ์แทน จึงควรถาข้อสรุปว่า ใครคือมารดาของบุตรที่เกิดจากการอุ้มบุญ ซึ่งจะต้องใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์กับข้อเท็จจริงต่อไป ข้อมูลทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

๓.๓.๑ วิเคราะห์ว่าใครคือมารดาจากความหมาย

ความหมายคำว่ามารดา มาจากคำศัพท์และรูปวิเคราะห์คือ

๑) ศัพท์ มาตุ (อิต.) มารดา, แม่ แปลว่า ผู้รักบุตรโดยธรรมชาติ

๒) รูปวิเคราะห์คำว่า มาตุ (มารดา) ว่า ฌเมน ปุตตฺ มาเนตฺติ มาตา

ยา อิตถิ (อ.หญิงใด) มาเนติ ย่อมรัก ปุตตฺ ซึ่งบุตร ฌเมน โดยธรรมชาติ อิติ เพราะเหตุ นั้น สา อิตถิ อ.หญิงนั้น มาตา ชื่อว่า มารดา (ผู้รักบุตรโดยธรรมชาติ)

มาน ชาติ ในความรัก ราช ปัจจย ลบ น ที่สุดชาติ, อา สระหน้า และ ร อนุพันธ์ ซึ่งต่างจาก ปิตุ (ป.) บิดา พ่อ ผู้รักษาคัมภีร์บุตร

วิ. ปุตตฺ ปาตติ ปิตา ปา ชาติ ในความรักรักษาคัมภีร์ ริตฺ ปัจจย ลบ อา สระหน้า กับ ร อนุพันธ์

(โย ปุคฺคโล อ.บุคคลใด) ปาติ ย่อมรักษา ปุตตฺ ซึ่งบุตร อิติ เพราะเหตุ นั้น โส ปุคฺคโล อ.บุคคล นั้น ปิตา ชื่อว่าบิดา (ผู้รักษาคัมภีร์บุตร)

๓) ความหมายจากพุทธวจนะ

“พระปัจเจกสัมพุทธเจ้ากล่าวว่า พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าละทิ้ง บุตร ทารุ บิดา มารดา ทรัพย์ ธัญชาติ พวกพ้อง และกาม ตาม ส่วนแล้ว จึงประพตอยู่ผู้เดียว เหมือนนอแรด

คำว่า บุตร ทารุ บิดา มารดา อธิบายว่า

คำว่า บุตร ได้แก่ บุตร ๔ จำพวก คือ

๑. บุตรเกิดจากตน

๒. บุตรเกิดในเขต

๓. บุตรที่เขาให้

๔. บุตรที่อยู่ในสำนัก

ภริยา เรียกว่า ทารุ คำว่า บิดา ได้แก่ บุรุษผู้ให้กำเนิด

คำว่า มารดา ได้แก่ สตรีผู้ให้กำเนิด รวมความว่า บุตร ทารุ บิดา มารดา^{๙๓}

สรุปว่า จากความหมาย มารดาในพระพุทธศาสนา หมายถึง

๑. ผู้รักบุตรโดยธรรมชาติ

๒. สตรีผู้ให้กำเนิด

^{๙๓} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๔๖/๔๖๗.

๓.๓.๒ วิเคราะห์ว่าใครคือมารดาจากคำสอนเกี่ยวกับมารดาในพระพุทธศาสนา

๑) คำสอนเรื่องนิยามความเป็นมารดาโดยพหุติ

ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มีระดู และคันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้น เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ มารดาอย่ามรรักษาทารกในครรภ์นั้น ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง จึงคลอด ทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นด้วยความกังวลใจมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของตนด้วยความห่วงใยมาก น้ำนมของมารดานับเป็นโลหิตในอริยวินัย^{๙๔}

โดยนัยคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องนี้ คำว่ามารดา จึงหมายถึง

๑. ผู้ให้กำเนิดทารกในครรภ์และเลี้ยงดูทารกในครรภ์ด้วยโลหิตของตน
๒. ผู้ให้ทารกดื่มน้ำนมจากอกของตนซึ่งถือว่าเป็นโลหิตในอริยวินัย

๒) คำสอนเกี่ยวกับนิยามความเป็นมารดาโดยอุปมา ทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ได้กล่าวถึงมารดาในคำสอนต่างๆ ๔ ประการ ดังนี้

๑. คำสอนเกี่ยวกับ บุคคลที่หาได้ยาก

“บุคคลหาได้ยากในโลก ๒ จำพวก เป็นไฉน คือ ปุพพการีบุคคล และกตัญญูกตเวทีบุคคล บุคคล ๒ จำพวกเหล่านี้ หาได้ยากในโลก”^{๙๕}

๒. คำสอนว่าด้วย ฐานะของมารดาบิดาสำหรับบุตรธิดา ได้แก่

- ๒.๑ เป็นพรหมของบุตร
- ๒.๒ เป็นบูรพาจารย์ของบุตรธิดา
- ๒.๓ เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรธิดา

ดังเนื้อความในพระไตรปิฎกว่า

“พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีพรหม บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบูรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีอาหุไนยบุคคล

คำว่า พรหม นี่เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า บูรพาจารย์ นี่เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า อาหุไนยบุคคล นี่เป็นชื่อของบิดามารดา ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะบิดามารดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่บุตร^{๙๖}

๓) คำสอนเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของบุตรที่พึงมีต่อบิดามารดา

^{๙๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

^{๙๕} อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๘๓/๑๖๖.

^{๙๖} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓.

ว่าด้วย การบูชาทิศทั้ง ๖ ในส่วนที่ว่าด้วย ทิศเบื้องหน้า(ปรตถิมทิศ) กล่าวถึง บุตรธิดาพึง บำรุงมารดาบิดา ดังนี้

“คหบดีบุตร บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ทานเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
๒. จักทำกิจของท่าน
๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล
๔. จักประพัตตินให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์บุตรโดย หน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาภรรยา(สามี) ที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

คหบดีบุตร มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องหน้านั้นเป็นอันชื่อว่า กุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัย แล้ว ด้วยประการฉะนี้”^{๔๗}

พิจารณาจากเนื้อความนี้จะพบว่า มารดา คือ ผู้ที่เลี้ยงดู และห้ามไม่ให้บุตรทำชั่ว ให้ การศึกษา เป็นต้น

๔) คำสอนว่าด้วย อุปมาการตอบแทนคุณมารดาบิดาที่สมบูรณ์

ในส่วนนี้เป็นพุทธพจน์ตอบคำถามของพระภิกษุทั้งหลาย ความว่า;

การตอบแทนที่ทำได้ยาก การทำตอบแทนแก่ท่านทั้งสองเราไม่กล่าวว่าเป็นการทำได้โดยง่าย

ท่านทั้งสองคือใคร คือ มารดาและบิดา ถึงบุตรจะมีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ประคับประคองมารดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ประคับประคองบิดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ปฏิบัติท่านทั้งสองนั้น ด้วยการอบกลืน การนวด การให้อาบน้ำ และการบีบนวด๓ และแม้ท่านทั้งสองนั้นจะถ่ายอุจจาระ และปัสสาวะลงบนบ่าทั้งสองของเขานั้นแล การกระทำอย่างนั้นยังไม่ถือว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดาเลย ถึงบุตรจะสถาปนามารดาและบิดาไว้ในราชสมบัติซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวแห่ง แผ่นดินใหญ่ที่มีรัตนะ ๗ ประการมากมายนี้ การกระทำอย่างนั้นยังไม่ถือว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดาเลย ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาและบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย

ส่วนบุตรคนใดให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้มารดาและบิดาผู้ทุศีล สมาทาน ตั้งมั่นดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา(ความถึง

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

พร้อมด้วยศีล) ให้มารดาและบิดาผู้ตระหนี่ สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในจาคสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วย การเสียสละ) ให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในปัญญาสัมปทา(ความถึง พร้อมด้วยปัญญา)

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล การกระทำอย่างนั้นชื่อว่าอัมบุตรได้ทำและทำตอบแทนแก่มารดาและ บิดา^{๙๘}

ด้วยนัยแห่งพุทธพจน์และอรรถกถาดังกล่าว จะเห็นได้ชัดว่า ลูกผู้ชายหรือลูกผู้หญิงก็สามารถ ตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาได้โดยเสมอกัน

สรุป มารดาในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์จาก

๑. ความหมาย ได้บทสรุป ๒ ประการคือ

๑.๑ มารดา หมายถึง ผู้รักบุตรโดยธรรมชาติ

๑.๒ มารดา หมายถึง สตรีผู้ให้กำเนิด

๒. คำสอน ได้บทสรุป ๔ ประการ คือ

๒.๑ จากคำสอนเรื่อง นิยามความเป็นมารดาโดยพถุตินี้ ได้บทสรุปว่า มารดา คือ

๑) ผู้ให้กำเนิดทารกในครรภ์และเลี้ยงดูทารกในครรภ์ด้วยโลหิตของตน

๒) ผู้ให้ทารกตมึ้นนมจากอกของตนซึ่งถือว่าเป็นโลหิตในอริยวินัย

๒.๒ จากคำสอนเกี่ยวกับนิยามความเป็นมารดาโดยอุปมา ได้บทสรุปว่า มารดา คือ

๑) เป็นพรหมของบุตร

๒) เป็นบูรพาจารย์ของบุตรธิดา

๓) เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรธิดา

๒.๓ จากคำสอนเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของบุตรที่พึงมีต่อบิดามารดา ได้บทสรุปว่า มารดา คือ

๑) ผู้ที่เลี้ยงดูบุตร

๒) ผู้สอนให้บุตรทำดี ละเว้นความชั่ว

๓) ผู้ให้การศึกษา

๒.๔ จากคำสอนว่าด้วย อุปมาการตอบแทนคุณมารดาบิดาที่สมบูรณ์ ได้บทสรุปว่า มารดา คือ

๑) ผู้มีอุปการะมาก

๒) ผู้บำรุงเลี้ยง และแสดงโลกนี้แก่บุตร

การจะวิเคราะห์ว่า ในกรณีใดที่เกิดจากการอัมบุณฺห หญิงใดเป็นมารดาในมิติทาง พระพุทธศาสนาให้วิเคราะห์จากหลักการตามข้อสรุปนั่นเอง

^{๙๘} อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๗๗-๗๘.

๓.๔ หลักเมตตา

เมื่อมีการเสวนากันเรื่อง “อุ้มบุญ” มีหลายฝ่ายแสดงความคิดเห็นว่า หากเป็นการอุ้มบุญโดยไม่มีอาภิสลินจำงในเชิงพาณิชย์แล้ว นับเป็นเรื่องของความเมตตา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำหลักเรื่องเมตตากรุณาในพระพุทธศาสนามาแสดงไว้ในที่นี้ด้วย เพื่อประกอบการวินิจฉัยในบทต่อไปว่า แท้จริงแล้ว การอุ้มบุญโดยมีเจตนาช่วยให้ผู้มีบุตรยากได้สมหวังในการมีบุตรนั้น เป็นความเมตตาจริงหรือ

เมตตา เป็นคำภาษาบาลีที่สำเร็จจากรูปวิเคราะห์

“เมฆชิตติ เมตตา สนิยหิตติ อตฺถโถ ธรรมชาติโดยอมรัก หมายความว่ามิเยื่อใย เหตุนี้ธรรมชาตินั้นชื่อว่าเมตตา

“มิตฺเต วา ภาว, มิตฺตสฺส วา เอสา ปวตฺตติปิ เมตตา

ธรรมชาตินั้นมีอยู่ในมิตร หรือว่า ย่อมเป็นไปแก่มิตร เหตุนี้ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าเมตตา”^{๙๙}

ในวิสุทธิมรรค สมาธิวิเทศ พรหมวิหารนิเทศ แสดงลักษณะของเมตตาพรหมวิหารไว้ว่า

“เมตตา มีอันเป็นไปโดยอาการประพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะ มีอันน้อมนำเข้ามาซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นกิจ มีอันกำจัดซึ่งความอาฆาตเป็นผลปรากฏ มีอันได้เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของสัตว์ทั้งหลายเป็นบรรทัดฐาน มีความสงบแห่งพยาบาลเป็นสมบัติ มีการเกิดความห่วงใยด้วยตัณหาเป็นความวิบัติของเมตตา”^{๑๐๐}

ตามอรรถสาสนี อรรถกถาพระธัมมสังคณีปกรณ์ ทุกนิคเขปกถา เหตุโคจจกะ พระบาลินิเทศ โอโหสะ ได้แสดงลักษณะของเมตตาไว้ว่า

“ธรรมที่ชื่อว่า ไมตรี ด้วยอำนาจแห่งกิริยาที่สนิทสนม. อาการแห่งไมตรี ชื่อว่า กิริยาที่สนิทสนม. ความเปนมิตรที่พึงปรารถนาคือเมตตาอัน ไมตรีไพบไป ชื่อว่า เมตตายิตตต คือความสนิทสนม. ที่ชื่อว่า อนุททา คือการเอ็นดู เพราะอรรถว่า ยอมเอื้อเฟื้อ คือยอมคุ้มครอง. อาการที่เอ็นดู ชื่อว่า อนุททยา คือกิริยาที่เอ็นดู. ความเปนแห่งกิริยาที่เอ็นดู ชื่อว่า อนุททายิตตต คือความเอ็นดู. การแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ชื่อว่า หิตเตสิตา คือความแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล. ชื่อว่า อนุกมปา คือความสงสาร ด้วย อำนาจการอนุเคราะห์”^{๑๐๑}

ส่วนเมตตาในสาราณียธรรมนั้น มีข้อที่น่าสนใจคือ เมตตากายกรรม นั้น คือ การแสดงพฤติกรรมทางกายออกมาด้วยความรักอันเป็นผลที่จิตใจ ซึ่งมีความรักความหวังดีแสดงออกมา^{๑๐๒}

ดังนั้น การจะแสดงว่ามีเมตตาต่อบุคคลใด จึงต้องมีลักษณะดังกล่าว ซึ่งหากว่าไม่ใช่อาการเหล่านี้ จิตขณะนั้นอาจเป็นโลภะหรือโทสะซึ่งเป็นอกุศลจิต ไม่ใช่เมตตา การจะตีความว่า

^{๙๙} วิสุทธิ. ๑/๒๖๒/๓๔๙.

^{๑๐๐} วิสุทธิ. ๒/๑๖๐.

^{๑๐๑} อภิ.สง.อ. ๗๖/๓๙๕.

^{๑๐๒} สมบุญ เจริญใจ, สามัคคีธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖.

กระบวนการอุ้มบุญนั้น เป็นเรื่องของมนุษย์ที่มีเมตตาต่อกันใช่หรือไม่ จึงต้องวิเคราะห์พฤติกรรมที่บุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายพึงมีต่อกันและกัน

๓.๕ สรุป

จากการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ควรนำมาพิจารณาว่า

๑. กระบวนการอุ้มบุญที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการกระทำที่ขัดแย้งต่อหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาหรือไม่ ได้ข้อสรุปว่า หลักธรรมและคำสอนที่ควรนำมาวิเคราะห์คือ การทำลายตัวอ่อนมนุษย์ในขั้นตอนของการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์เพื่อการอุ้มบุญนั้น เป็นการกระทำที่เป็นปาณาติบาตหรือไม่

๒. กระบวนการอุ้มบุญเป็นการตั้งครรภ์ของหญิงที่รับอาสาตั้งครรภ์แทน โดยผ่านกระบวนการแทรกแซงทางการแพทย์ ทำให้มีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์มากกว่าการตั้งครรภ์โดยวิธีธรรมชาติ จึงมีเรื่องควรคิดต่อไปว่า หญิงที่เป็นเจ้าของไข่หรือหญิงที่ตั้งครรภ์เป็นมารดาที่แท้จริงของเด็กที่เกิดโดยวิธีอุ้มบุญ

๓. กระบวนการอุ้มบุญมีจุดเริ่มต้นที่คนทั่วไปคิดว่า เกิดขึ้นจากหญิงที่รับตั้งครรภ์แทนมีจิตคิดสงเคราะห์คู่สามีภรรยาที่ฝ่ายภรรยาไม่สามารถตั้งครรภ์ได้เอง จึงตั้งครรภ์แทนเพื่อให้ทั้งคู่สมหวัง สิ่งนี้เป็นเรื่องของความเมตตา แต่เนื่องจากความเมตตานี้ จำเป็นต้องพิจารณาให้ครอบคลุมและเป็นความเมตตาซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย

๔. กระบวนการอุ้มบุญเคยเป็นเหตุทำให้เกิดมิจฉาชีพ คือ อุ้มบุญเชิงพาณิชย์และมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดมิจฉาอาชีวะ คือ ค้ามนุษย์ สิ่งเหล่านี้มีแนวโน้มเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่